

Η Επανάσταση του 1821.

Ένα δύσκολο εγχείρημα μιας περίπλοκης κοινωνίας Πόλεμος της Ανεξαρτησίας- Επανάσταση: Προσεγγίσεις και ερμηνείες

1.1: Η Ελληνική επανάσταση: το διεθνές πλαίσιο

1.1.1 Χαρακτηριστικά σημεία της πορείας της επανάστασης του '21

Η ελληνική επανάσταση είναι ένα γεγονός μεγάλης σημασίας για την ιστορία της νεώτερης Ελλάδας. Στην ουσία είναι το σημείο γένεσης της νεώτερης Ελλάδος, καθώς μετά από δέκα χρόνια αγώνων, στρατιωτικών και διπλωματικών, που διήρκησαν συνολικά από τον Φεβρουάριο χοντρικά του 1821 έως το Φεβρουάριο περίπου του 1830, οι Έλληνες απέκτησαν για πρώτη φορά στην ιστορία τους ένα **εθνικό κράτος**, με το όνομα Ελλάδα με **συγκεκριμένα σύνορα**, διεθνώς αναγνωρισμένα, με **συγκεκριμένο όνομα**, συγκεκριμένη **σημαία** και **εθνικό ύμνο**, και μάλιστα ενός εθνικού κράτους το οποίο ήταν και **ανεξάρτητο**. Καθώς στη διάρκεια των εξελίξεων του αγώνα δεν ήταν καθόλου φανερό ότι θα ολοκληρωθεί αυτό το μεγάλο εγχείρημα των Ελλήνων στη δημιουργία ενός ανεξαρτήτου κράτους. Θα μπορούσε να ήταν **αυτόνομο**, όμως οι διπλωματικές εξελίξεις, τόσο με τη **συνθήκη της Αδριανουπόλεως**, όσο και με τις **συνθήκες του Λονδίνου**, έδωσαν τη δυνατότητα στην ελληνική πλευρά να δημιουργήσει το **πρώτο στην ιστορία ελληνικό εθνικό κράτος**, το οποίο βέβαια δεν ήταν μεγάλο.

Περιελάμβανε τις περιοχές της **Πελοποννήσου**, τα νησιά του **Αργοσαρωνικού**, τα νησιά των **Κυκλάδων**, τις βόρειες **Σποράδες** και τη **Στερεά Ελλάδα** στη γραμμή Παγασητικού- Αμβρακικού. Επομένως κατελάμβανε την περιοχή από το σημείο που **δείχνω στο χάρτη** και νοτίως.

Το αποτέλεσμα αυτό ήταν μια μεγάλη διπλωματική νίκη αυτών των στρατιωτικών προσπαθειών του Ελληνισμού που ξεκίνησε με τη δράση μιας εταιρείας, μιας **μυστικής συνωμοτικής εταιρείας**, η οποία ήταν στην κατεύθυνση παρόμοιων εταιρειών της εποχής, σε άλλες περιοχές της Ευρώπης. Η **Φιλική Εταιρεία** δημιουργήθηκε το 1814 στην **Οδησό** της Μαύρης Θάλασσας μέσα σε περίπου επτά χρόνια από τη δημιουργία της, ήταν σε θέση να μπει, να πάρει την απόφαση, την αποκοτιά, να ξεκινήσει το στρατιωτικό σκέλος των οραμάτων της, με τον **Αλέξανδρο Υψηλάντη** να περνά τον ποταμό Προύθο και να μπαίνει στις περιοχές της **Βλαχίας** και της **Μολδαβίας**, περιοχές οι οποίες ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά ήταν αυτόνομες, περιοχές εξαρτώμενες από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Έδωσε τις μάχες του εκεί. Οι μάχες κατέληξαν σε αποτυχία των Ελλήνων και του εγχειρήματος τους στις περιοχές αυτές.

Έτσι τον Σεπτέμβριο περίπου του 1821 το πράγμα είχε λήξει, στις περιοχές των παραδουνάβιων όπως λέμε ηγεμονιών. Και στη συνέχεια η βάση του αγώνα μεταφέρθηκε προς τον νότο, κυρίως στην **Πελοπόννησο** και μετά επεκτάθηκε σε άλλες περιοχές.

Η μεταφορά των πραγμάτων ήταν το ένα σκέλος των όσων συνέβησαν, διότι οι εξελίξεις οι στρατιωτικές, συνεπέφεραν βίαιες αντιδράσεις από πλευράς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο σουλτάνος **Μαχμούτ ο Β΄** έβαλλε από τις δράσεις της ελληνικής πλευράς, διέταξε ευρείας κλίμακας σφαγές στην Οθωμανική αυτοκρατορία, σε περιοχές στις οποίες το ελληνικό στοιχείο είχε μεγάλη παρουσία.

Έτσι υπήρξαν εκτεταμένες σφαγές και καταστροφές στην **Κωνσταντινούπολη**, στο **Αϊβαλί**, στην **Κύπρο**, στη **Ρόδο**, στην **Κρήτη**, σε μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας. Κορυφαίο γεγονός ήταν η εκτέλεση του **Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄**. **Σ' αυτή τη γκραβούρα που βλέπουμε εδώ**, [04:47] παρουσιάζεται με έναν τρόπο καλλιτεχνικό. Οι σφαγές, οι δράσεις, οι πυρπολήσεις, ενώ στο άκρο που σας δείχνω παρουσιάζεται η εκτέλεση του Πατριάρχη από την Πύλη του Πατριαρχείου. Οι σφαγές αυτές έπαιξαν ρόλο σε άλλες περιπτώσεις, ανασταλτικό, των εξελίξεων των πραγμάτων, σε άλλες περιπτώσεις όμως ενέτειναν το πάθος των Ελλήνων για τα περαιτέρω και για τη συνέχιση της δράσης τους, η οποία έτσι κι αλλιώς είχε μεταφερθεί

προς την Πελοπόννησο, μια και στην Πελοπόννησο υπήρχε ένας μεγάλος αριθμός μνημένων στη Φιλική Εταιρεία.

Η μετάβαση, η μετακίνηση του βάρους της επανάστασης στην **Πελοπόννησο και στη συνέχεια στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά**, έδωσε νέα ώθηση στην επανάσταση η οποία έμοιαζε ότι χανόταν, στη Βλαχία και στη Μολδαβία και έτσι μπορούμε να αναφέρουμε στο θέμα αυτό τις διαδοχικές πλευρές της επέκτασης της επανάστασης. Η επανάσταση του 1821 στην περιοχή της Πελοποννήσου **ξεκίνησε τις 21 Μαρτίου στα Καλάβρυτα**, και συνεχίστηκε η έκρηξη της επανάστασης, πάλι στις 21, 22 Μαρτίου στο **Αίγιο**. [07:17] {Ενθετη σημείωση: Η Καλαμάτα επαναστάτησε στις 23 Μαρτίου 1821.} Συνεχίστηκε στα Καλάβρυτα 22, 23 Μαρτίου και πήγε έτσι εξελισσόμενη με τη Στερεά Ελλάδα να έρχεται σε δεύτερη μοίρα στην κινητοποίηση, ως προς την εξέλιξη των πραγμάτων, αλλά σε κοντινές περίπου ημερομηνίες.

Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα μπήκε πιο γρήγορα στη διαδικασία της επανάστασης. [07:43] {Ενθετη σημείωση: Η Ανατολική Στερεά Ελλάδα επαναστάτησε στις 24 Μαρτίου 1821.} Η Δυτική Στερεά άργησε κατά αναλογία. Τα νησιά του Αιγαίου είχαν επίσης, είχαν και αυτά το δρόμο τους. Η **Θεσσαλία**, η **Εύβοια**, τα **Άγραφα** μπήκαν σταδιακά. [07:50] {Ενθετη σημείωση: Η Δυτική Στερεά επαναστάτησε στις 20 Μαΐου 1821.} Και στο 1822 η **δυτική Μακεδονία** μπήκε και αυτή στον αγώνα. Η **Κρήτη**, η οποία έδωσε πολύ μεγάλες μάχες, μέχρι το 1824. Η **Κύπρος** στην οποία είχαν γίνει μεγάλες σφαγές και πνίγηκε επανάσταση. Η επανάσταση καταπνίγηκε στις περιοχές της **Χαλκιδικής** και της Ανατολικής Μακεδονίας. Καταπνίγηκε στις περιοχές της δυτικής **Μακεδονίας** και της **Θεσσαλίας**, και τελικά σταθεροποιήθηκε στις περιοχές της **κεντρικής Ελλάδας, Πελοποννήσου και των νησιών** και έτσι εδώ έχουμε και τα κεντρικά πεδία πολέμου τα οποία θα διαρκέσουν από το 1821 έως και το 1829.

1.1.2 Επισκόπηση των γεγονότων του '21

Η επανάσταση λοιπόν, όπως είπαμε στην προηγούμενή μας ενότητα, ενώ ξεκίνησε από τις περιοχές της Βλαχίας και της Μολδαβίας τελικά στέριωσε στο νότο της βαλκανικής. Στις περιοχές της Πελοποννήσου και της Στερεάς όπως και των γειτονικών νησιών και στο σημείο αυτό **δείχνω το ναό των Αγίων Αποστόλων της Καλαμάτας** [00:36]. Είναι ο ναός μπροστά από τον οποίον ορκίστηκαν αγωνιστές της περιοχής της νοτίου Πελοποννήσου στις 23 Μαρτίου για τον αγώνα ενώ στις 21 ήδη Μαρτίου στα Καλάβρυτα είχαν αρχίσει όπως είπαμε πριν επαναστατικές δράσεις.

Γενικά οι δράσεις και η έκρηξη της επανάστασης συμβαίνει εκεί γύρω στις 21 Μαρτίου και από 21-30 Μαρτίου η εξέλιξη ήταν σταθερή σε διάφορες περιοχές της Πελοποννήσου. Πρωτοπόροι σ' αυτή την έκρηξη των πραγμάτων ήταν οικογένειες όπως οι Μανιάτικες οικογένειες των **Μαυρομιχαλέων**, οι Αχαϊκές οικογένειες **Ζαΐμη** και **Λόντου**, ο **Κολοκοτρώνης** και ο **Παλαιών Πατρών Γερμανός**. Μια σειρά οικογενειών της Πελοποννήσου ήταν έτοιμη για αυτή την εξέλιξη έτσι ώστε τελικά το πράγμα να μεταφερθεί στο νότο και να στέρξει.

Στη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης θα μπορούσαμε να περιοδολογήσουμε τα πράγματα ως εξής: Ο **πρώτος χρόνος** το 1821 είναι μια χρονιά νικών, θα έλεγε κανείς καθόλου δευτερευόντων, που έδωσαν και μια δυναμική στον αγώνα. Το 1821 έχουμε **νίκες** στην **Τριπολιτσά**, στο **Βαλτέτσι**, στο **Χάνι της Γραβιάς** στα **Βασιλικά**. Παραδίδονται οι τουρκικές φρουρές του **Ναυπλίου** και της **Αθήνας**, ενώ ταυτοχρόνως το 1821 υπάρχουν **ήττες** στην **Αλαμάνα**, έχουμε την καταστροφή του **στόλου του Γαλαξιδίου** και αποτυγχάνει η προσπάθεια των Ελλήνων να καταλάβουν την **Πάτρα**. Αυτό είναι ένα μεγάλο πρόβλημα της ιστορίας της επανάστασης του '21 ότι το κάστρο των Πατρών και το κάστρο της Χαλκίδας στην Εύβοια δεν κατακτήθηκαν από τους Έλληνες (φάνηκε ήδη από την πρώτη χρονιά).

Ο **δεύτερος χρόνος**, το 1822, οι νίκες επίσης συνεχίζονται και είναι σημαντικές. Είναι το 1822 η χρονιά με νίκες στην περιοχή του Κομπότι, στα Δερβενάκια στην Πελοπόννησο και επιτυγχάνεται επίσης το 1822 επιτυχώς να απωθηθεί η πολιορκία του Μεσολογγίου αλλά την ίδια χρονιά το 1822 υπάρχουν και μεγάλες ήττες. Η βαρύτερη είναι η **ήττα στο Πέτα**. Το **Πέτα** είναι περιοχή κοντά στην Άρτα, στην δυτική Ελλάδα, μια μεγάλης σημασίας ήττα για τις εξελίξεις των πραγμάτων και των εσωτερικών πραγμάτων στην ελληνική

πλευρά. Οι Έλληνες ηττώνται λοιπόν στο Πέτα και το 1822 επίσης γίνεται η **καταστροφή της Χίου**. Ένα γεγονός που βαραίνει στα πράγματα αλλά παίζει ρόλο και θα το δούμε αυτό στη διεθνή συμπάθεια, που αρχίζει να αναπτύσσεται για την ελληνική υπόθεση.

Το 1823 είναι η χρονιά εξελίξεων εσωτερικής φύσεως καθόσον ενώ παραμένουν ανοιχτά τα πεδία των στρατιωτικών συγκρούσεων, οι ελληνικές διεργασίες που είχαν αρχίσει σε σχέση με πολιτικές εξελίξεις των πραγμάτων ήδη από το 1821 βρίσκονται σε φάση εντάσεων. Το 1823 μετά την **Εθνοσυνέλευση του Άστρους** είναι φανερό ότι ο εμφύλιος πόλεμος είναι προ των πυλών. Έτσι η επόμενη χρονιά το 1824 θα είναι μία μοιραία χρονιά για την εξέλιξη του αγώνα καθώς οι Έλληνες θα εμπλακούν σε **δύο κύκλους εμφυλίων πολέμων** οι οποίοι και θα δώσουν την ευκαιρία στον Ιμπραήμ της Αιγύπτου. Η Αίγυπτος ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ήταν τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [05:38] {Ενθετη σημείωση: *Ο Mehmet Ali πασάς της Αιγύπτου στέλνει τον γιό του...*} Ο σουλτάνος της στέλνει το γιό του τον Ιμπραήμ, ο οποίος αποβιβάζεται στην Πελοπόννησο. [05:45] {Ενθετη σημείωση: *Ο Ibrahim αποβιβάζεται στη Μεσσηνία τον Φεβρουάριο του 1825*} και λόγω των εσωτερικών διενέξεων των Ελλήνων, βρίσκει τη δυνατότητα να σαρώσει, να καταστρέψει, να ανακαταλάβει περιοχές που είχαν καταληφθεί τα προηγούμενα έτη του πολέμου και να περάσει απέναντι στη Στερεά Ελλάδα, να χτυπήσει το **Μεσολόγγι**, το οποίο και τελικά θα πέσει το 1826.

Εν τω μεταξύ το 1825 οι Έλληνες προσπαθώντας να αναχαιτίσουν τον Ιμπραήμ θα έχουν μεγάλες **ήττες** στο **Νεόκαστρο** και στη **Σφακτηρία** στις περιοχές της Μεσσηνίας, το **Μανιάκι** σ' όλες αυτές τοποθεσίες στην Πελοπόννησο. Αν και ο Ιωάννης Μακρυγιάννης θα επιτύχει **νίκη** στην περιοχή των **Μύλων στην Αργολίδα**. Το 1826 όμως ακριβώς διότι οι ήττες του '25 επέτρεψαν τον Ιμπραήμ να σαρώσει στην Πελοπόννησο και να κατευθυνθεί προς τη Στερεά Ελλάδα θα επιτρέψουν την τουρκική πλευρά να ανακαταλάβει ευρύτατα τμήματα της Στερεάς Ελλάδος μετά και την πτώση του Μεσολογγίου και την ηρωική του έξοδο τον Απρίλιο του 1826. Με τη δύναμη πλέον του νικητή οι οθωμανικές δυνάμεις χτυπούν την Αθήνα, δηλαδή κινούνται προς την ανατολική Στερεά, χτυπούν την Αθήνα, νικούν στη μάχη του Φαλήρου. Στη **μάχη του Φαλήρου** πεθαίνει ο Γεώργιος Καραϊσκάκης. [07:40] {Ενθετη σημείωση: *Η Αθήνα πέφτει και ο Καραϊσκάκης σκοτώνεται τον Απρίλιο του 1827.*}

Όλα δείχνουν ότι η επανάσταση πνέει τα λοίσθια και ότι πρόκειται να ακολουθήσει ευρείας κλίμακας σφαγή του ελληνικού πληθυσμού. Όμως το 1827 η εμπλοκή των Μεγάλων Δυνάμεων στο ελληνικό εγχείρημα είναι μεγάλη και έτσι Αγγλία Γαλλία και Ρωσία επεμβαίνουν στα πράγματα του νότου της ελληνικής χερσονήσου και έτσι συγκρούονται με τον οθωμανικό στόλο στο **Ναυαρίνο**, στην περιοχή της Πυλίας στην Μεσσηνία με αποτέλεσμα θετικότατο, μιας και ηττάται ο οθωμανικός στόλος. [08:21] {Ενθετη σημείωση: *Η ναυμαχία του Ναυαρίνου έγινε τον Οκτώβριο του 1827.*}

Έτσι μετά το 1827 ανοίγουν οι δρόμοι της διπλωματικής επίλυσης των πραγμάτων, ενώ με απόφαση των Ελλήνων στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας εκλέγεται ως πρώτος κυβερνήτης της χώρας ο **Ιωάννης Καποδίστριας**. Και έτσι από τις αρχές του 1828, η χώρα μπαίνει σε μία νέα τελική φάση της επαναστάσεως της καθώς πλέον **έχει κυβερνήτη, έχει διεθνή διπλωματική κάλυψη** η οποία γίνεται όλο και συμπαγέστερη καθώς εξελίσσονται τα πράγματα και οδηγούμαστε με αυτό τον τρόπο στην ολοκλήρωση του κύκλου και στην κατοχύρωση της δημιουργίας του πρώτου ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, εθνικού ελληνικού κράτους στη νεώτερη εποχή και αυτή είναι η αρχή των πραγμάτων.

1.1.3 19ος αι: η παγκόσμια κυριαρχία της Αγγλίας

Είδαμε στην προηγούμενή μας ενότητα, ένα γρήγορο περίγραμμα των εξελίξεων του αγώνα της ανεξαρτησίας των Ελλήνων, της επανάστασης του 1821. Τις μεγάλες στιγμές, που ξεκινούν το Φεβρουάριο του 1821 και ακολουθούν με την έκρηξη επανάστασης σε διάφορα σημεία. Να μία συγκινητική σημαία επανάστασης από την Κύπρο, «σημαία ελληνική, πατρίς Κύπρου» [00:42]. Η Κύπρος είναι από τις περιοχές στις οποίες οι σφαγές γρήγορα ανάγκασαν τη λήξη των πραγμάτων. Η πρώτη σημαία που σηκώθηκε του ελληνικού αγώνα, **είναι αυτή εδώ** [00:60]. Είναι η σημαία του Ανδρέα Λόντου, που σηκώνεται στην περιοχή της Αχαΐας, εκεί στις 21-22 Μαρτίου του 1821 και σηματοδοτεί την έναρξη της Πελοποννησιακής

περιπέτειας για τα πράγματα και εδώ είναι η κλειστή πόρτα του πατριαρχείου[01:20]. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄, όπως όλοι γνωρίζουμε εκτελέστηκε από το σουλτάνο Μαχμούτ το Β΄. Απαγχονίστηκε στην πόρτα του πατριαρχείου και έκτοτε η πόρτα του πατριαρχείου παραμένει κλειστή. Δεν έχει ανοίξει ποτέ.

Και βέβαια σε αυτή την περίοδο σηματοδοτείται η έναρξη της επανάστασης και όλων αυτών των εξελίξεων, εκεί στο Φεβρουάριο του 1821, όταν ξεκινά η είσοδος του Αλέξανδρου Υψηλάντη στην Βλαχία και στη Μολδαβία. Με την περίφημή του προκήρυξη: «*Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος, η ώρα ήλθεν ω Έλληνες. Προ πολλού οι λαοί της Ευρώπης πολεμούντες υπέρ των ιδίων δικαιωμάτων και ελευθερίας αυτών μας επροσκάλεσαν εις μίμησην*».

Η ελληνική λοιπόν επανάσταση ξεκινά στο Φεβρουάριο του 1821, με το πέρασμα του Προύθου με μία επίκληση της γενικότερης ευρωπαϊκής οικογένειας και ευθύνης των Ελλήνων. Και τη σκυτάλη την παίρνει τελικά ο νότος της ελληνικής χερσονήσου, το Μάρτιο του 1821, και παρότι έληξε ανεπιτυχώς, το εγχείρημα της περιοχής της Βλαχίας και της Μολδαβίας, θα συνεχιστεί επιτυχώς στο νότο.

Όταν οι Έλληνες μπαίνουν σε αυτήν την περιπέτεια, χωρίς να γνωρίζουν που θα καταλήξει, ήταν μια αποκοτιά. Ήταν μια γενναία απόφαση, να κινηθούν σε αυτή την κατεύθυνση. Η Ευρώπη βρίσκεται σε μια νέα φάση πραγμάτων. Βρισκόμαστε στο 1821. Είμαστε στο 19ο αιώνα. Ο 19ος αιώνας θεωρείται στην παγκόσμια ιστορία, ο πιο πλούσιος σε γεγονότα και τομές. Αιώνας ολόκληρης της παγκόσμιας ιστορίας, ολόκληρης της παγκόσμιας ιστορίας.

Είναι ο αιώνας κατά τον οποίο ωρίμασαν οι κύκλοι προηγούμενων εξελίξεων έτσι ώστε να αναφανεί η σημασία νέων τομών στην οικονομία, στη διπλωματία και διεθνών ισορροπιών. Θυμίζω ότι ο 19ος αιώνας, ο οποίος ξεκινά το 1800, είναι ο **αιώνας της βιομηχανικής επανάστασης**. Η βιομηχανική επανάσταση είχε συμβεί λίγες δεκαετίες πριν, στο τέλος του 18ου αιώνα στην Αγγλία, και εκεί στο 19ο αιώνα η βιομηχανική επανάσταση ωριμάζει και εκτινάσσεται. Είναι ο **αιώνας της Αγγλίας** όπως ονομάζεται ο 19ος αιώνας, γιατί; Γιατί η Αγγλία μετά τη μακρά της, την αργή αλλά σταθερή της άνοδο, από τον 15ο και 16ο αιώνα, υποσκελίζει μες το χρόνο την αντίπαλό της Γαλλία, σε σχέση με την διεθνή της διεισδυτικότητα και στο 19ο αιώνα, μετά το τέλος των Ναπολεοντείων πολέμων. Το τέλος των Ναπολεοντείων πολέμων τοποθετείται στο **1815** με την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλό. Η Αγγλία είναι ο μεγάλος νικητής αυτού του γύρου και έτσι στο 19ο αιώνα ο μεγάλος παράγοντας της διεθνούς πολιτικής κάθε επιπέδου, είναι με απόσταση η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο, η **Αγγλία**.

Η Αγγλία στο 19ο αιώνα δημιουργεί τη μεγαλύτερη αυτοκρατορία που έχει ποτέ γνωρίσει η ανθρωπότητα και στην ουσία ποδηγετεί με άμεση εξάρτηση το 1/5 της ανθρωπότητας. Στο 19ο αιώνα η βασίλισσα, η εμβληματική βασίλισσα της Αγγλίας στον αιώνα αυτό, έλεγε την περίφημη φράση: «*Στο βασίλειό μου ο ήλιος δε δύει ποτέ*» και το εννοούσε. Διότι η Αγγλία στον 19ο αιώνα διαθέτει αποικίες σε όλο τον κόσμο, σε όλες τις ηπείρους και έτσι, η κορυφαία της φυσικά αποικία είναι η **Ινδία**, είναι η **Αυστραλία**, είναι πολλά σημεία, πράγματι αν έδυε ο ήλιος μια στιγμή σε κάποιο σημείο της αυτοκρατορίας αυτής, ανέτελλε σε κάποια άλλο. Το λέω αυτό διότι πρέπει να έχουμε στο νου μας ότι η Αγγλία ήταν εκείνη η οποία στο 19ο αιώνα έδινε το στίγμα των μεγάλων διπλωματικών εξελίξεων και δεν είναι τυχαίο, ότι και στην ελληνική περίπτωση η χώρα η οποία έπαιξε το μεγαλύτερο ρόλο για τη δημιουργία του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, από όλες τις πλευρές, δεν ήταν άλλη παρά η Αγγλία. Η μεγαλύτερη δηλαδή δύναμη παγκοσμίως την εποχή εκείνη, όχι μόνο ευρωπαϊκώς.

Από την άλλη πλευρά η **Γαλλία** είναι μια μεγάλη επίσης δύναμη. Δεύτερη δύναμη. Προσπάθησε να είναι εξίσου σημαντική, όπως η Αγγλία. Είχε όλες τις δυνατότητες να γίνει η παγκόσμια υπερδύναμη. Όμως ήρθαν έτσι ο κύκλος των πραγμάτων ώστε η γαλλική επανάσταση και η ναπολεόντειοι πόλεμοι, παρότι προσέδωσαν ένα τεράστιο κύρος στη Γαλλία και την μετέτρεψαν σε χώρα εκπομπής μηνυμάτων ελευθερίας και επανάστασης σε όλο τον κόσμο, από την πλευρά αυτή η γαλλική ιστορία και οι εξελίξεις στη Γαλλία έπαιξαν επίσης πολύ μεγάλο ρόλο για την ελληνική πλευρά, καθότι η **ελληνική επανάσταση** είναι **παιδί**, όπως και πολλές άλλες επαναστάσεις της εποχής **της γαλλικής επανάστασης**.

Η Γαλλία λοιπόν μετά το 1815 είναι ηττημένη στα πεδία των μαχών, αλλά δεν παύει να είναι μια σημαντική δύναμη, η οποία επιθυμεί να παίζει κεντρικό ρόλο και να βρίσκει δρόμους, ώστε να συνεχίσει να παίζει

κεντρικό ρόλο στα ευρωπαϊκά θέματα. Εξ αυτού και η Γαλλία είναι μια δύναμη για την οποία θα μιλήσουμε, μια και στις διεθνείς διπλωματικές εμπλοκές και συζητήσεις του ελληνικού ζητήματος, η Γαλλία θα παίξει επίσης πρωταγωνιστικό ρόλο.

1.1.4 Η Οθωμανική αυτοκρατορία στην δίνη εσωτερικών αναταραχών και ανατροπών I.

Η χώρα η οποία έχει επίσης τεράστιο ρόλο στα πράγματα και τα όσα θα συμβούν στην ελληνική επανάσταση, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη το 19ο αιώνα, δηλαδή εκεί μεταξύ του 1800 και 1821 που μας ενδιαφέρει, στη δικιά μας προσέγγιση είναι η **Ρωσία**. Η Ρωσία μας ενδιαφέρει από πολλές πλευρές διότι είναι **χριστιανική ορθόδοξη δύναμη** και έχει μια βαθιά διεισδυτικότητα εξ αυτού στους χριστιανούς ορθοδόξους όλων των Βαλκανίων, ιδιαίτερα μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης και την εξέλιξη των πραγμάτων έτσι, ώστε η περιοχή των χριστιανών ορθόδοξων Ρώσων, εκεί στη βόρεια πλευρά της Ευρώπης να παραμένει η μοναδική περιοχή χριστιανών ορθόδοξων, η οποία δεν έχει καταληφθεί από μουσουλμανική δύναμη, είτε αραβική, είτε οθωμανική.

Έτσι η Ρωσία από τον 15ο αιώνα εκ των πραγμάτων αποκτά ένα ειδικό βάρος για το συναισθηματικό και θρησκευτικό κόσμο των χριστιανών ορθόδοξων. Αλλά η τομή στα πράγματα, σε σχέση με τη ρωσική πλευρά, θα είναι για τα θέματά μας το γεγονός ότι σταδιακά μετά το 15ο αιώνα η χώρα αυτή εξελίσσεται δυναμικά, **απαλλάσσεται** από το ζυγό των **Μογγόλων** που για ένα διάστημα την κατέτρεξε και κάτω από την βασιλεία, την διακυβέρνηση της **δυναστείας των Ρωμανώφ** εξελίσσεται στην μεγαλύτερη σε έκταση δύναμη στον κόσμο, καθώς στο 16ο και 17ο αιώνα η Ρωσία επεκτείνεται πέραν των Ουραλίων, φτάνει μέχρι τον Ειρηνικό ωκεανό και σταδιακά ενσωματώνει στο τεράστιο κράτος της και την περιοχή της Αλάσκα, δηλαδή τη δυτική πλευρά της αμερικανικής ηπείρου. Το γεγονός ότι η Ρωσία μετατρέπεται σε τόσο μεγάλη παγκόσμια δύναμη, την φέρνει στο 18ο αιώνα, τον αιώνα δηλαδή που προηγείται της ελληνικής επανάστασης, στη θέση να είναι έτοιμη, μια και έχει πετύχει να επεκταθεί η δύναμή της **από την Βαλτική Θάλασσα μέχρι και τον Ειρηνικό ωκεανό**, αισθάνεται η Ρωσία στο 18ο αιώνα τη δυνατότητα, τη δύναμη να επιτεθεί στην οθωμανική αυτοκρατορία που βρίσκεται στο νότο της, ούτως ώστε να επεκταθεί προς τα εκεί και να καταλάβει τα εδάφη της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Αποτέλεσμα είναι ότι στο 18ο αιώνα, είχαν ξεκινήσει, έχουν ξεκινήσει οι αλληπάλληλοι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι. Πρώτος ξεκίνησε αυτούς τους πολέμους ο Μέγας Πέτρος, στο πρώτο τέταρτο του 18ου αιώνα αλλά η τσαρίνα η οποία έπαιξε τον μεγαλύτερο ρόλο στα πράγματα αυτά είναι η **Αικατερίνη η Μεγάλη**, η οποία και έδωσε μεγάλη έμφαση στην επέκταση της ρωσικής αυτοκρατορίας στο νότο, δηλαδή προς τη Μαύρη Θάλασσα και εξ αυτού έδωσε τις διαταγές για την έναρξη του μεγάλου ρωσοτουρκικού πολέμου, του 1768- 1774, ο οποίος έπαιξε ρόλο στα πράγματα. Εδώ [5:10] βλέπουμε μία χαρακτηριστική, χιουμοριστική αποτύπωση δυτικοευρωπαϊκή της αυτοκράτειρας της Ρωσίας, η οποία στα 1770, 1780, 1790 έχει δείξει το δυναμισμό της και την αποτελεσματικότητά της και στο στρατιωτικό τομέα και σε αυτήν τη γελοιογραφία **παριστάνονται** οι ηγεμόνες της Ευρώπης, βασιλείς, οι οποίοι σχολιάζουν τη φιλοδοξία αυτής της ισχυρής τσαρίνας να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη και ολόκληρη την οθωμανική αυτοκρατορία έχοντας το ένα της πόδι στη Ρωσία και το άλλο της πόδι στην Κωνσταντινούπολη. Η δράση των ρωσικών δυνάμεων το 1768, 1769, 1770-71 μέχρι και το 1774 στον πρώτο αυτό ρωσοτουρκικό πόλεμο θα συνδυαστεί με την προσπάθεια των Ρώσων να δημιουργήσουν βάση πολέμου στο νότο της Βαλκανικής, ούτως ώστε να βοηθηθεί η Ρωσία στα δικά της μέτωπα. Έτσι Ρώσοι πράκτορες προσπαθούν να παρακινήσουν νησιώτες του ελληνικού χώρου και της Πελοποννήσου σε **εξέγερση** και έτσι στα 1770 έχουμε σε διάφορα σημεία, κυρίως στη Πελοπόννησο, τα πολύ γνωστά μας **Ορλωφικά**. Στην εικόνα [6:18] εδώ βλέπουμε τον Ορλώφ, έναν από τους αδερφούς Ορλώφ, οι οποίοι ήσαν απεσταλμένοι της αυτοκράτειρας Αικατερίνης, προκειμένου να κινητοποιήσουν σε εξέγερση τους λαούς στη νότια, της Πελοποννήσου, τους Έλληνες πιο πολύ σε διάφορα νησιά και στην Πελοπόννησο. Αυτός ο ρωσοτουρκικός πόλεμος ολοκληρώθηκε επιτυχώς για τη Ρωσία με τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊνάρτζη, ωστόσο θα θυμόμαστε όλοι ότι τα Ορλωφικά έληξαν με ήττα των Ελλήνων και μεγάλες σφαγές στην Πελοπόννησο. Η Ρωσική όμως διείσδυση και επιθυμία διείσδυσης στη νότια Βαλκανική και στην ελληνική χερσόνησο δε θα σταματήσει, θα συνεχίσει περαιτέρω με καινούριους πολέμους. . [07:16] {Ενθετη σημείωση: Η Μεγάλη Αικατερίνη ίδρυσε την Οδησό το 1794.}

Δεύτερος κύκλος **ρωσοτουρκικών πολέμων** θα υπάρξει λίγο πριν την επανάσταση του 1821, μεταξύ του **1806-1812** και αυτός ο κύκλος ρωσοτουρκικού πολέμου θα είναι επιτυχής για τους Ρώσους και θα διεισδύσουν ακόμη βαθύτερα στα οθωμανικά εδάφη κατακτώντας περιοχές της **Μαύρης Θάλασσας** και τον έλεγχο στην ουσία τον πολιτικό έλεγχο των πραγμάτων στη **Βλαχία και στη Μολδαβία**. Αυτός ο ρωσοτουρκικός πόλεμος θα φέρει νέες εξελίξεις και αναταραχές μέσα στο ελληνικό πεδίο, στον ελληνικό κόσμο, διότι ο ρωσικός στόλος δρα και πάλι στην περιοχή του Αιγαίου. Ο ναύαρχος Σενιάβιν κινητοποιεί και πάλι νησιώτες, ελέγχει περιοχές των παραλίων και των νησιών του Αιγαίου. Κινητοποιούνται αρματολοί. Είναι η περίοδος της δράσης του **Νικοτσάρα, του Μπλαχάβα** κτλ., και αυτό φέρνει μια σειρά εξελίξεων και αναταραχών μέσα στα οθωμανικά εδάφη, της περιοχής του νότου της Βαλκανικής. Άρα η δράση της Ρωσίας, η διείσδυση της στη Μαύρη Θάλασσα, οι αλληπάλληλοι ρωσοτουρκικοί πόλεμοι, η αλληπάλληλη παρουσία του ρωσικού στόλου στις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου και του Αιγαίου θα παίξουν τεράστιο ρόλο, ψυχολογικό, διπλωματικό, πολιτικό για την προετοιμασία των πραγμάτων που θα οδηγήσει στην ελληνική επανάσταση.

Άρα, εάν θα πρέπει να τονίσουμε τη συμμετοχή φορέων του διεθνούς σκηνικού στα πράγματα τα οποία επηρέασαν τις δεκαετίες πριν την ελληνική επανάσταση, αλλά και την ίδια την ελληνική επανάσταση θα σταθούμε στις τρεις αυτές δυνάμεις: Την **Ρωσία**, την **Αγγλία** και την **Γαλλία**.

1.1.5 Η Οθωμανική Αυτοκρατορία στην δίνη εσωτερικών αναταραχών και ανατροπών II.

Βέβαια η δύναμη της οποίας τις εξελίξεις, τις εσωτερικές εξελίξεις, θα πρέπει να προσεγγίσουμε προσεκτικά στην εισαγωγή μας αυτή για τα θέματα της ελληνικής επανάστασης είναι η ίδια η **οθωμανική αυτοκρατορία**. Η οθωμανική αυτοκρατορία στον 18ο αιώνα, τον αιώνα που προηγήθηκε της ελληνικής επανάστασης, βρίσκεται σε καμπή της ιστορίας της. Θυμίζω ότι η οθωμανική αυτοκρατορία είχε τις περιόδους, έζησε περιόδους ακμής στο 14ο, και κυρίως **15ο, 16ο αιώνα**, αλλά από τον 17ο αιώνα, άρχισε να έχει σημεία κάμψεως και παρότι η έκταση της αυτοκρατορίας ήδη στο 17ο αιώνα είναι τεράστια, δηλαδή ξεκινά από το κέντρο της Ευρώπης, **περιλαμβάνει ολόκληρη τη Βαλκανική, τη σημερινή νότια Ρωσία, τη σημερινή νότια Ουκρανία, όλες τις περιοχές γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα**, όλες τις περιοχές. Η Μαύρη Θάλασσα είναι οθωμανική λίμνη το 16ο, το 17ο, 18ο αιώνα. Θα πάψει να είναι οθωμανική λίμνη, λόγω των ρωσοτουρκικών πολέμων που είπαμε πριν και τη διείσδυση των Ρώσων στη Μαύρη Θάλασσα. Όμως στους προηγούμενους αιώνες η οθωμανική αυτοκρατορία έμοιαζε δυνατή, έμοιαζε αρραγής. Περιελάμβανε όλα αυτά τα εδάφη. Την **Εγγύς και Μέση Ανατολή, τη βόρεια Αφρική, την Αίγυπτο**, έχοντας την αυταρέσκεια μιας πολύ δυνατής και ανίκητης αυτοκρατορίας. Όμως από το 17ο αιώνα, αυτό το αίσθημα της ανίκητης αυτοκρατορίας αρχίζει να υποχωρεί, καθώς η οθωμανική αυτοκρατορία **ηττάται για δεύτερη φορά το 1683** στα τείχη της **Βιέννης**, όταν οι Οθωμανοί αναγκάζονται να υποχωρήσουν από το κέντρο της Ευρώπης. Σταδιακά **χάνουν** την περιοχή της **Ουγγαρίας** και στις αρχές, λίγο αργότερα, στις αρχές του 18ου αιώνα θα αρχίσουν να αισθάνονται και τις απώλειες από τη **ρωσική πλευρά** στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Αυτό είναι ήδη δείγμα των συμπτωμάτων της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, τα οποία στο 18ο αιώνα θα είναι και εμφανέστερα.

Στο 18ο αιώνα οι Οθωμανοί έχουν προβλήματα στο εσωτερικό τους μέτωπο, καθώς έχει κάνει ένα κύκλο η διοικητική τους σύλληψη και οι διοικητικές τους πραγματικότητες, και το κράτος παρουσιάζει δυσλειτουργίες λόγω του γεγονότος ότι ο έλεγχος των πραγμάτων από τον σουλτάνο, παρουσιάζεται να μειώνεται με το χρόνο, εν αντιθέσει να ενισχύονται περιφερειακές δυνάμεις στην αυτοκρατορία, οι οποίες φιλοδοξούν να δώσουν τις δικές τους λύσεις στις περιφέρειες και πολλές φορές να απομακρυνθούν από την εξουσία του σουλτάνου και να ανεξαρτητοποιηθούν. Αυτές οι τάσεις αμφισβήτησης των επιλογών των σουλτάνων θα έρθουν από πολλές πλευρές. Στον 18ο αιώνα θα υπάρχουν αλληπάλληλες εξεγέρσεις γενιτσάρων, τμημάτων της οθωμανικής κοινωνίας σε σχέση με επιλογές των σουλτάνων. Επιλογές των σουλτάνων, που βασίζονται ακριβώς στο γεγονός το οποίο προείπαμε. Στο γεγονός δηλαδή ότι έγινε

κατανοητό στην κεντρική εξουσία και τους σουλτάνους πρώτα απ' όλους, η **ανάγκη μεταρρυθμίσεων** μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές περιελάμβαναν αλλαγές στο **στράτευμα**, ή προθέσεις αλλαγών στο στράτευμα. Προθέσεις αλλαγών στη **διοίκηση**. Τα στρώματα όμως της κοινωνίας αυτής τα οποία ήσαν προνομιούχα από την άσκηση διοικητικών ή στρατιωτικών καθηκόντων με το προηγούμενο σχήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας αντιδρούν σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις των σουλτάνων, οι οποίοι σουλτάνοι παρ' όλες τις αναταραχές, επιμένουν να προσπαθούν τουλάχιστον τις μεταρρυθμίσεις ή να επιτυγχάνουν τμήμα των μεταρρυθμίσεων.

Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα οι σουλτάνοι παρουσιάζονται ακόμα πιο αποφασισμένοι να επιτύχουν τις αλλαγές τις οποίες κρίνουν απαραίτητες για την αυτοκρατορία, με αποτέλεσμα αρκετοί από αυτούς να χάσουν τη ζωή τους λόγω της απόφασης τους αυτής, και το γεγονός αυτό **εντείνει τις εντάσεις και τα κινήματα απόσχισης**, μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία. Δεν είναι τυχαίο ότι στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα ο **Ρήγας Βελεστινλής** στις δεκαετίες του 1770, 1780 μέχρι και την εκτέλεσή του στη δεκαετία του 1790, οραματίζεται πλέον την **απομάκρυνση της σουλτανικής εξουσίας**, την εξέγερση των λαών της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας, την επανάσταση εναντίων του σουλτάνου και τη δημιουργία ενός κράτους ελευθερίας κατά τα πρότυπα της Γαλλικής επανάστασης, εδώ στο νότο της Βαλκανικής.

Την ίδια εποχή κινήματα παρουσιάζονται σε περιοχές της σημερινής **Βουλγαρίας**, στα σύνορα με το Δούναβη. Ο **Πασβάν Ογλού** διεκδικεί την αυτόνομη πολιτική του δράση στις περιοχές αυτές, και το ίδιο και άλλοι **Αγιάννηδες** και **Ντερεμπέηδες**, δηλαδή στελέχη της οθωμανικής διοίκησης στις περιφέρειες, πασάδες και διοικητικοί υψηλόβαθμοι παράγοντες που οραματίζονται την απομάκρυνση της οθωμανικής σουλτανικής εξουσίας και τη δημιουργία, ο καθένας είχε βέβαια ένα δικό του σχήμα, κάποιου τύπου ανεξαρτήτου κρατιδίου.

Ο πιο γνωστός από αυτούς, στις δικές μας περιπτώσεις, στη δικιά μας περίπτωση, που έπαιξε και ρόλο, τεράστιας σημασίας για την επανάσταση του 1821 είναι ο πασάς, ο **Οθωμανός πασάς των Ιωαννίνων, ο Αλή πασάς Τεπελενλής**. Τεπελενλής διότι κατάγονταν από το Τεπελένι. Ήταν Αλβανός στην καταγωγή και είχε επιτύχει στη δεκαετία του 1780 να γίνει πασάς στα Ιωάννινα. Επρόκειτο για ένα άτομο με τεράστιες ικανότητες και πολιτική διορατικότητα. Ακόρεστη φιλοδοξία, ισχυρότατη προσωπικότητα και αποφασιστικότητα, ο οποίος με μεγάλη βία οργάνωσε τα πράγματα στην περιφέρειά του έτσι ώστε να εξαλείψει άλλους εσωτερικούς αντιπάλους, να δημιουργήσει μια μεγάλη περιφέρεια δικού του ελέγχου, όχι μόνο στην περιοχή της Ηπείρου και της νότιας Αλβανίας, αλλά και στην περιοχή της Θεσσαλίας να επηρεάζει με την διοίκησή του τμήματα της Στερεάς Ελλάδας και της Μακεδονίας, να τοποθετηθεί ο γιος του πασά της Πελοποννήσου, στις αρχές του 19ου αιώνα. Με τον τρόπο αυτό ο Αλή πασάς Τεπελενλής στις αρχές του 19ου αιώνα στις παραμονές δηλαδή της ελληνικής επανάστασης, αποδεικνύεται ένας από τους πιο επιτυχημένους διεκδικητές τοπικής εξουσίας, από τους πολλούς που υπήρχαν στη οθωμανική περίπτωση που αναφέραμε, ο οποίος και ελέγχει περιοχές που επρόκειτο σε λίγο, γνωρίζουμε από τα πράγματα να ζήσουν το εγχείρημα και της ελληνικής επανάστασης. Θυμίζω ότι η Φιλική Εταιρεία έλαβε την απόφαση να ξεκινήσει η ελληνική επανάσταση στη Βλαχία και στη Μολδαβία. Έδωσε εντολή στον Αλέξανδρο Υψηλάντη να διαβεί τον Προύθο, με τα στρατεύματά του, θεωρώντας την πρόσφορη τη στιγμή, ακριβώς διότι την ίδια εποχή, από το 1820 αυτός ο φιλόδοξος πασάς, Οθωμανός πασάς, της περιοχής της νότιας Βαλκανικής, σημερινής δυτικής Ελλάδας, νότιας Αλβανίας και κεντρικής Ελλάδος, ευρέθηκε τελικά σε στρατιωτική σύγκρουση με τις δυνάμεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας και έτσι εκεί στην περιοχή της Ηπείρου συνέβαινε το 1820 και 1821 μια αδυσώπητη σύγκρουση, ένας αδυσώπητος πόλεμος, ο οποίος θεωρήθηκε από τη Φιλική Εταιρεία η ευκαιρία για να ξεκινήσει το εγχείρημα στη Βλαχία και στη Μολδαβία, μια και οι αυτοκρατορικές **στρατιές της νότιας Βαλκανικής ήταν απασχολημένες με τον πόλεμο ενάντια στον Αλή πασά**.

Η επιλογή εξάλλου της Βλαχίας και της Μολδαβίας, ως τόπου έναρξης της επανάστασης του 1821, σχετίζεται επίσης με τα συμπτώματα της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, διότι η Βλαχία και η Μολδαβία, οι οποίες ήσαν περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, από τους προηγούμενους αιώνες, **αυτόνομες περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας**, που σήμαινε ότι είχαν δικιά τους εσωτερική διοίκηση η οποία και στηρίζονταν σε μεγάλες **οικογένειες Βογιάρων της Βλαχίας και της Μολδαβίας**

ιστορικά, όμως **από το 1709 η διοίκηση**, η οθωμανική διοίκηση της Βλαχίας και της Μολδαβίας, είναι στα χέρια **Φαναριωτών**, δηλαδή ελληνοφώνων ή Ελλήνων μεγάλων πολιτικών παραγόντων, οικογενειών που ζουν στο Φανάρι της Κωνσταντινουπόλεως, συνδεδεμένες και κοντά στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αυτές λοιπόν οι δύο περιοχές Βλαχία και Μολδαβία, έχουν εσωτερική αυτόνομη διοίκηση, όμως ανήκουν στην οθωμανική αυτοκρατορία, πληρώνουν φόρους στην οθωμανική αυτοκρατορία, δεν έχουν δική τους εξωτερική πολιτική και η οθωμανική αυτοκρατορία διαθέτει φρουρές, μόνο φρουρές, στρατιωτικές, σε επίκαιρα σημεία αυτών των περιοχών. Κατά τ' άλλα η οθωμανική αυτοκρατορία στις περιοχές αυτές **δεν είχε την πλήρη συστηματική παρουσία** που είχε στις υπόλοιπες περιοχές.

Όμως μετά τους αλληπάλληλους ρωσοτουρκικούς πολέμους και κυρίως μετά τον πόλεμο του 1806 - 1812 που έληξε με νίκη των Ρώσων, η οθωμανική πολιτική διείσδυση και ο έλεγχος των περιοχών της Βλαχίας και της Μολδαβίας, έχει κατά πολύ αδυνατίσει, και τούτο διότι τα ρωσικά στρατεύματα που έχουν διέλθει επανειλημμένα από αυτές τις περιοχές στις δράσεις τους, τελικά επιτυγχάνουν με τη λήξη του πολέμου να έχουν μετατρέψει τις δύο αυτές μεγάλες περιφέρειες της Βλαχίας και της Μολδαβίας, σε **εξαρτήματα στην ουσία της Ρωσίας**, καθώς η Ρωσία έχει πλέον λόγο στα πράγματα και εκείνη, αυτών των δύο περιοχών, και δεν μπορεί η Τουρκία, η οθωμανική αυτοκρατορία να κινητοποιήσει δυνάμεις στο εσωτερικό αυτών των δύο περιοχών, εάν η Ρωσία δεν συγκατανεύσει στην ουσία. Λόγω αυτών των γεγονότων είναι που η Φιλική Εταιρεία απεφάσισε να ξεκινήσει το εγχείρημα της επανάστασης των Ελλήνων στη Βλαχία και στη Μολδαβία, περιοχές πρώτον: οι οποίες **διοικούνταν από Φαναριώτες**, δηλαδή χριστιανούς ορθοδόξους συνδεδεμένους με το χριστιανικό ορθόδοξο Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως, προύχοντες. Και δεύτερον, διότι στη Βλαχία και στη Μολδαβία, ιδιαίτερα στα παράλια και κατά μήκος του Δουνάβειου και στο Βουκουρέστι όμως και στο Ιάσιο, **κατοικούσαν πολύ μεγάλος αριθμός Ελλήνων** οι οποίοι ασχολούνταν με το εμπόριο και άλλες δραστηριότητες σχετιζόμενες με τη ναυτιλία και έτσι εδώ στις περιοχές αυτές υπήρχε ισχυρή παρουσία Ελλήνων. Επίσης σχετίζεται με τα συμπτώματα των εσωτερικών ανωμαλιών και των αναταραχών της οθωμανικής αυτοκρατορίας αυτών των δεκαετιών, η έναρξη της επανάστασης στη Βλαχία και στη Μολδαβία, διότι το 1821 δεν έχει μόνο στην ουσία αλλάξει η ισορροπία των πραγμάτων λόγω πλέον της κυριαρχικής ρωσικής παρουσίας στην περιοχή της Βλαχίας και της Μολδαβίας, αλλά έχει ήδη προηγηθεί η μία σπουδαιότερη εξέγερση που πήρε περίπλοκες διαστάσεις και τελικά εξελίχτηκε σε επανάσταση, είναι η **εξέγερση των Σέρβων το 1804**.

1.1.6 Η Σερβική επανάσταση και οι απαντοχές της Φιλικής Εταιρείας για επαναστατική σύμπραξη των Βαλκανίων

Τμήμα των φαινομένων, που σχετίζονται, όπως είπαμε στην προηγούμενη ενότητα, με την παρακμή και την αποσάθρωση της διοικητικής μηχανής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, το 18ο αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα, είναι οι αλληπάλληλες εξεγέρσεις που παρουσιάζονται στη Βαλκανική, είτε από πλευράς Οθωμανών διοικητών, οι οποίοι επιδιώκουν να ανεξαρτητοποιηθούν από την κεντρική οθωμανική δύναμη και να επιβάλλουν τη δικιά τους πολιτική εξουσία σε περιφέρειές της, όπως ήταν η περίπτωση του **Πασβάνογλου** ή του **Αλή πασά Τεπελενλή** στην Ήπειρο. Αλλά και εξεγέρσεις ζιμήςδων οι οποίοι επωφελούνται από τις αναστατώσεις τις ενδοοθωμανικές, από τους ρωσοτουρκικούς πολέμους και κάνουν και κείνοι τις κινήσεις τους.

Οι Σέρβοι το 1804 όπως είπαμε ξεκίνησαν ένα εγχείρημα το οποίο και θα παίξει ρόλο στα πράγματα και φυσικά θα παίξει ρόλο και στην επανάσταση του 1821 και τούτο διότι στο **Σαντζάκι**, στην περιοχή του Βελιγραδίου [01:32], το 1804 οι τοπικοί γενίτσαροι είχαν αποδειχθεί τόσο ληστρικοί και επιθετικοί, τόσο αποκεκομμένοι στην ουσία από κάθε τύπου έλεγχο εκ μέρους της κεντρικής διοικήσεως της οθωμανικής αυτοκρατορίας, που είχαν δημιουργήσει βαρύτατα αισθήματα δυσαρέσκειας, τόσο στους Σέρβους κατοίκους του Σαντζακίου, όσο και στην τοπική διοίκηση, οθωμανική διοίκηση της περιοχής του Βελιγραδίου.

Έτσι το 1804, ξεκίνησε μία εξέγερση εναντίον αυτών των δράσεων, των ανεξέλεγκτων αυτών τοπικών σωμάτων γενιτσάρων, ήταν ένα από συμπτώματα της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας το γεγονός ότι το άλλοτε κραταιό σώμα των γενιτσάρων, στην περίοδο μετά τον 17ο αιώνα, εξελίσσεται σε ένα πρόβλημα εσωτερικό, πολιτικό, κοινωνικό για την οθωμανική αυτοκρατορία. Οι γενίτσαροι λοιπόν της περιοχής των **Σερβικών Σαντζακίων**, έχουν φτάσει σε τέτοιες φάσεις υπερβολής στη ληστρική τους συμπεριφορά, που τελικά Σέρβοι μαζί με την οθωμανική διοίκηση της περιοχής, δρουν ενάντια στους γενίτσαρους, στρατιωτικά, και η εξέλιξη των πραγμάτων είναι πιο περίπλοκη, διότι καθώς συγκρούονται από κοινού, συμμαχώντας Σέρβοι και Οθωμανοί, οθωμανικά στρατεύματα ενάντια στους γενίτσαρους που επίσης είναι τμήμα των οθωμανικών στρατευμάτων. Τελικά οι Σέρβοι αυτονομούνται και συγκρούονται πλέον συνολικά με την οθωμανική αυτοκρατορία.

Έτσι ξεκινά στην πραγματικότητα με έναν έμμεσο τρόπο η σερβική επανάσταση, της οποίας ο πιο σημαντικός στρατιωτικός και πολιτικός παράγοντας θα αναδειχθεί ο **Georgi Karageorgevich**, ο Georgi Karageorgevich είναι γνωστός σε μας ως Γεώργιος Καραγεώργης ή ως ο **Καραγεώργης της Σερβίας**, εξ ου και η οδός Καραγεώργη της Σερβίας στο κέντρο της πρωτεύουσας, της Αθήνας, στην περιοχή του Συντάγματος. Έχει λόγο το γεγονός ότι μέχρι σήμερα τιμούμε ιδιαίτερα το Georgi Karageorgevich, για το γεγονός ότι αναδείχτηκε ο άνθρωπος αυτός σε έναν κραταιότατο στρατιωτικό και πολιτικό αρχηγό ηγέτη των Σέρβων. Η σερβική επανάσταση ήταν επιτυχημένη, είχε πολλές φάσεις επιτυχιών, όμως τελικά σε έναν κύκλο της μετά το 1812 τα πράγματα βρέθηκαν να μην είναι πλέον ευμενής για τις εξελίξεις των πραγμάτων. Η σερβική επανάσταση πέρασε σταδιακά σε μια δεύτερη φάση. Στη δεύτερη φάση το ισχυρό πρόσωπο το οποίο αναδεικνύεται, είναι ο **Milos Obrenovich**, ο οποίος και λόγω του γεγονότος ότι θεωρεί ότι οι Σέρβοι δεν μπορούν πλέον να είναι επιτυχείς στρατιωτικά. Πιστεύει ότι περισσότερο σημαντικό είναι να δράσουν **διπλωματικά**, μέσα στο πλαίσιο της οθωμανικής αυτοκρατορίας και σταδιακά να κερδίζουν νέες δυνατότητες, ούτως ώστε να φτάσουν **σταδιακά σε κάποια ανεξαρτησία**. Ο Milos Obrenovich είναι εκείνος ο οποίος θα έλθει δηλαδή σε πολιτική σύγκρουση με το Georgi Karageorgevich, ο οποίος στο μεταξύ θα γίνει μέλος της Φιλικής Εταιρείας, στη δεκαετία του 1810, προς το τέλος της δεκαετίας του 1810, οραματιζόμενος μία κοινή εξέγερση Ελλήνων και Σέρβων και φυσικά η Φιλική Εταιρεία ήθελε θερμότατα αυτή την εξέλιξη, πίστευε πάρα πολύ στην **κοινή δράση Ελλήνων και Σέρβων** εναντίων των Οθωμανών, μια και οι Σέρβοι ήταν εκείνοι οι οποίοι είχαν ανοίξει το 1804 ένα νέο πεδίο δράσεως στην Βαλκανική, με τον ανυποχώρητο αγώνα τους, ο οποίος περιελάμβανε και πολλές στρατιωτικές νίκες και είχε καταδείξει ότι είναι δυνατόν να ηττηθούν οθωμανικά στρατεύματα από ντόπιες βαλκανικές δυνάμεις εφ' όσον αυτές συνταχθούν απέναντι στα πράγματα.

Έτσι ενώ προς το τέλος της δεκαετίας του 1810, λόγω του γεγονότος ότι κερδίζεται ο Karageorgevich με την πλευρά της Φιλικής Εταιρείας, μοιάζει ότι θα μπορέσει να αρχίσει εκεί στα 1820, 1821 μία δράση από κοινού. Τα πράγματα δε θα πάρουν την εξέλιξη αυτή, καθώς ο Milos Obrenovich θα φροντίσει να δολοφονηθεί ο Georgi Karageorgevich [07:25]{Ενθετη σημείωση: Ο Καραγεώργης δολοφονήθηκε το 1817, ωστόσο η Φιλική Εταιρεία συνέχισε τις προσπάθειές της για την κινητοποίηση των Σέρβων.} και έτσι όταν θα γίνει τελικά, όταν η Φιλική Εταιρεία παρόλα αυτά θα πάρει την απόφαση της στρατιωτικής δράσης [7:38] στη Βλαχία και στη Μολδαβία. Πιστεύει ακόμα, ελπίζει ακόμα ότι θα κερδηθούν οι Σέρβοι και θα μπουκ και αυτοί στη διαδικασία σύμπραξης με τους Έλληνες, όπως πιστεύουν επίσης τα στελέχη της Φιλικής Εταιρείας ότι θα συμπράξουν με τα στρατεύματα του Αλέξανδρου Υψηλάντη, όπως και συνέπραξαν σε ένα βαθμό, **και Σέρβοι και Βούλγαροι, έτσι ώστε να εξελιχθεί το πράγμα σε μια πανβαλκανική**, θα έλεγε κανείς δράση.

Αυτή του τύπου εξ άλλου που ονειρευόταν και ο Ρήγας Βελεστινλής, θυμίζω στις δεκαετίες του 1780, 1790. Έτσι το ξεκίνημα της ελληνικής επανάστασης στη Βλαχία και στη Μολδαβία, παρότι είναι ελληνικής κατευθύνσεως, δηλαδή η Φιλική Εταιρεία στοχεύει σε μία ελληνική επανάσταση, την οραματίζεται όμως, ότι θα ξεκινήσει με **σύμπραξη Σέρβων και Βουλγάρων και Αλβανών χριστιανών ορθοδόξων**. Ελπίζει μάλιστα, εκεί στη ζώνη του 1820, ότι αν ξεκινήσει τη δράση στη Βλαχία και στη Μολδαβία, όχι μόνο θα έχει την σύμπραξη των ντόπιων Φαναριωτών ηγεμόνων, όπως και την είχε, όταν συνέβησαν τα πράγματα, όχι μόνο θα έχει τη βοήθεια της Ρωσίας στην οποία και έλπιζε, έλπιζε ότι λόγω των εξελίξεων που είπαμε και της αδυναμίας της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η Ρωσία είχε λόγο σε αυτές τις δύο περιοχές και δύναμη

και επομένως θα συνέπραττε υπέρ των ελληνικών υποθέσεων, αλλά η Φιλική Εταιρεία επίσης πίστευε ότι λόγω της συγκρούσεως μεταξύ Αλή πασά Τεπελενλή και οθωμανικών στρατευμάτων στην Ήπειρο και στη δυτική Ελλάδα, λόγω του γεγονότος ότι ο Αλή πασάς ήταν Αλβανός και συγκρούονταν με τις οθωμανικές δυνάμεις της της Κωνσταντινουπόλεως, οι Αλβανοί αισθάνονταν και οι μουσουλμάνοι Αλβανοί, οι οποίοι συνέπρατταν με το Αλή πασά, **αισθάνονταν εχθρότητα** προς την οθωμανική αυτοκρατορία που χτυπούσε τον πασά τους, που ήταν Αλβανός πασάς, αλλά φυσικά ήταν Οθωμανός πασάς αλβανικής καταγωγής. Άρα έλπιζαν και στη σύμπραξη ακόμα των Αλβανών μουσουλμάνων.

Όλα αυτά γιατί; Γιατί η οθωμανική αυτοκρατορία στις αρχές του 19ου αιώνα μέσα σε αυτή τη δίνη των εσωτερικών ανακατατάξεων που βρίσκεται, τις εξεγέρσεις τοπαρχών, την απειθαρχία των γενιτσάρων, τις εξεγέρσεις γενιτσάρων, τις διαδηλώσεις που γίνονται συνεχώς, την υπονόμευση την πολιτική μέσα στα κεντρικά πεδία άσκησης της πολιτικής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, της διείσδυσης της Ρωσίας στα πράγματα, της επιτυχημένης εν πολλοίς επανάστασης των Σέρβων, η οποία έδωσε παραδείγματα στους λαούς της Βαλκανικής και πρώτους- πρώτους τους Έλληνες οι οποίοι εξάλλου είχαν δείξει πόσο έτοιμοι ήτανε για εξελίξεις, από την περίοδο των Ορλωφικών το 1770, που είναι και η μεγαλύτερη εξέγερση του ελληνισμού πριν το 1821.

Έλληνες και Σέρβοι λοιπόν είναι πρωτοπόρες δυνάμεις αλλαγής στη Βαλκανική χερσόνησο, στα χρονικά πλαίσια του δεύτερου μισού, αρχών του 19ου αιώνα και βέβαια οι δυνάμεις αυτές της ανατροπής επωφελούνται από το γεγονός της παρακμής, των συμπτωμάτων της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας, της αποδυνάμωσης της κεντρικής διοίκησης, της αποσάθρωσης του στρατιωτικού σκέλους της αυτοκρατορίας και φυσικά της αποδυνάμωσης, αναλογικά και της διπλωματικής και της δύναμης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία εξ αυτού έχει και πολλαπλά άλλου τύπου προβλήματα, οικονομικής εσωτερικής φύσεως κτλ.

Όλα αυτά δεν μπορούν να θεωρούνται παρά **πρόσφορες πλευρές** για όσους θέλουν να συγκρουστούν με την οθωμανική αυτοκρατορία. Αυτά λοιπόν είναι οι προδιαγραφές οι οποίες βοήθησαν, υποβοήθησαν την ανάπτυξη της Φιλικής Εταιρείας και την απόφαση για την έναρξη των πραγμάτων εκεί στη ζώνη του 1820-1821, η οποία και θα οδηγήσει στο μεγάλο εγχείρημα της ελληνικής επανάστασης.

1.1.7 Το κίνημα του Εθνικισμού: ένας κινητήριος μοχλός αγώνα

Είδαμε στην προηγούμενή μας ενότητα, σταθήκαμε σε κάποια σημεία, που αφορούσαν το περιβάλλον, το οθωμανικό περιβάλλον, το διεθνές αλλά και το οθωμανικό περιβάλλον ιδιαιτέρως, το οποίο ευνόησε επαναστατικές κινήσεις, εξεγέρσεις, ανταρσίες στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι οποίες και ήταν πολυάριθμες στο δεύτερο μισό και στις αρχές του 19ου αιώνα. Στάσεις διαφόρων τμημάτων της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά εμάς εκείνο που ενδιαφέρει, το τμήμα που μας ενδιαφέρει, είναι οι εθνικής φύσεως εξεγέρσεις, οι οποίες πια μορφοποιούνται και παίρνουν χαρακτήρα σταθερό και συστηματικό σταδιακά μέσα στις αρχές του 19ου αιώνα. Ένας αιώνας που πια τα φαινόμενα της παρακμής και των εσωτερικών θεμάτων της οθωμανικής αυτοκρατορίας έχουν ενδυναμωθεί και έχουν ενισχυθεί. Και ταυτοχρόνως αναπτύσσεται, όχι μόνο στη δυτική Ευρώπη, απ' όπου και το κίνημα του εθνισμού, ως ιδεολογικά έχει διαμορφωθεί και αποκτήσει τις προδιαγραφές του και το διεθνές του χαρακτήρα.

Στην περίπτωση των Ελλήνων το κίνημα του εθνικισμού, ο σωστός όρος είναι εθνισμού, παιδί της γαλλικής επανάστασης, το οποίο σάρωσε τη δυτική Ευρώπη, μετά το τέλος του κύκλου των διεργασιών του Διαφωτισμού και κυρίως της γαλλικής επανάστασης και ώθησε λαούς που βρίσκονται κάτω από αυτοκρατορίες, είτε την ρωσική αυτοκρατορία, είτε την αυστριακή αυτοκρατορία, είτε την οθωμανική αυτοκρατορία, είτε την ισπανική αυτοκρατορία, στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής. Το κίνημα λοιπόν του εθνισμού σαν χιονοστιβάδα, κυριολεκτικά, από τις αρχές του 19ου αιώνα και σε όλο το 19ο αιώνα και συνέχισε και στον 20ο, ώθησε λαούς δίνοντάς τους όπλα: ιδεολογικά, συναισθηματικά και πρακτικά να αισθανθούν την αυτοπεποίθηση και την υποχρέωση, την ιστορική υποχρέωση να απαλλαγούν από τον ζυγό αυτοκρατοριών και να αποκτήσουν δικά τους εθνικά κράτη, μιας και το πρόσταγμα του γαλλικού Διαφωτισμού και της γαλλικής επανάστασης, ήταν ότι **ο κάθε άνθρωπος οφείλει ελεύθερα να διεκδικεί**

την ελεύθερη έκφραση των σκέψεων του και να αναζητά την ευτυχία του. Αυτό περνώντας το στα συνολικά υποκείμενα και όχι στο άτομο μόνο, ερμηνεύτηκε σαν υποχρέωση των λαών να ζήσουν με το δικό τους τρόπο. **Ελεύθερα** να παίρνουν αποφάσεις για τα εσωτερικά τους ζητήματα και να διεκδικήσουν έναν δρόμο εκείνον που τους ταιριάζει για να ζουν τη ζωή τους **ως συνολικότητες**, κατά τον τρόπο που εκείνοι κρίνουν, έτσι ώστε να ζουν με μεγαλύτερη αξιοπρέπεια, με μεγαλύτερες προδιαγραφές ευτυχίας που θα ταιριάζουν στο δικό τους στόχο.

Ο εθνικισμός σαν κίνημα ιδεολογικό επηρέασε δεκάδες λαών, επηρέασε τους Έλληνες λόγω του ότι εισέπραξαν ενωρίς, μέσω των λογίων που επηρεάστηκαν από το γαλλικό και ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, οι Έλληνες είχαν μία μακρά πορεία επαφής με τη δυτική Ευρώπη, μια και στο 18ο αιώνα μετά τη λήξη και των συγκρούσεων μεταξύ οθωμανικής αυτοκρατορίας, κύκλους πολέμων μεταξύ της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της Αυστρίας και της Βενετίας, υπογράφηκαν συνθήκες στις αρχές του 18ου αιώνα, σύμφωνα με τις οποίες μπορούσε κάποιος να εμπορευθεί, να υπάρξουν εμπορικές σχέσεις και επαφές και μετακινήσεις μεταξύ του κέντρου της Ευρώπης και της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτό έδωσε **ώθηση και ανάπτυξη στον ελληνικό παροικιακό ελληνισμό**, που είχε ήδη πορεία σε περιοχές της Ιταλίας από ενωρίς και περιοχές της Ρωσίας και περιοχές της Βλαχίας και της Μολδαβίας και της Ουγγαρίας.

Στο 18ο αιώνα αυξάνονται πολύ οι ελληνικές κοινότητες. Στις περιοχές της **Αυστρίας**, στις περιοχές της **Ουγγαρίας** επίσης, που συνδυάζονται με την Αυστρία, σε γερμανικές περιοχές, στη **Λειψία**, σε περιοχές της **Ολλανδίας**, στο **Παρίσι**, στην **Αγγλία**, με αποτέλεσμα να υπάρχει (μετοχή), συμμετοχή και επαφή των Ελλήνων εμπορευομένων και λογίων και δασκάλων και απλών ανθρώπων **με τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό**. Έτσι τα μηνύματα του εθνικισμού που θα αρχίσουν να διαμορφώνονται σταθερά μέσα από την ωρίμανση των προταγμάτων του Διαφωτισμού, καθώς εξελίσσονται τα πράγματα στον ευρωπαϊκό 18ο αιώνα, θα επηρεάσουν και τους Έλληνες και η ελληνική επανάσταση θα είναι παιδί και αυτών των πραγματικοτήτων.

Η διείσδυση των **εθνικών ιδεών**, όπως είπαμε, θα είναι εκείνο που θα δημιουργήσει και τη **Φιλική Εταιρεία**. Η Φιλική Εταιρεία δημιουργήθηκε όπως είπαμε στην Οδησό, το 1814, στην οποία υπήρχε μεγάλος αριθμός Ελλήνων παροίκων, η Οδησός βρίσκεται στη Μαύρη Θάλασσα, στα νότια εδάφη της Ρωσίας, σήμερα Ουκρανία. Εδώ [7:02] βλέπουμε μια εικόνα της Οδησού, που είναι ένα διαμάντι των προσπαθειών της Αικατερίνης της Μεγάλης. Στην πόλη αυτή οι Έλληνες δρούσαν εμπορικά και είχαν σπουδαία οικονομική παρουσία. Ο δήμαρχος της Οδησού, Δήμαρχος της Οδησού στο 19ο αιώνα γίνεται ο Μαρασλής. Εδώ βλέπουμε την ελληνική σχολή της Οδησού στο 19ο αιώνα.

Επομένως αυτή η απόφαση της δημιουργίας της Φιλικής Εταιρείας σχετίζεται με το εθνικό κίνημα, με το εθνικό πρόσταγμα, με την ωρίμανση της ιδεολογίας του εθνικισμού και φυσικά με τις **συγκυρίες της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της ενίσχυσης της δύναμης της Ρωσίας**.

Για την ελληνική επανάσταση επιτρέψτε μου να διαβάσω, αφού πρώτα δείξω δύο εικόνες. Είναι η [8:25] εικόνα του τσάρου της Ρωσίας την κρίσιμη περίοδο των δεκαετιών της ελληνικής επανάστασης, και πριν από την ελληνική επανάσταση, είναι ο **Αλέξανδρος ο Α΄ τσάρος** της Ρωσίας, ο οποίος και έπαιξε μεγάλο ρόλο και στα στρατιωτικά αλλά και στις διπλωματικές εξελίξεις των πραγμάτων. [08:22] Ένθετη σημείωση: {Κατά την έναρξη του Αγώνα και μέχρι το 1824 τσάρος της Ρωσίας ήταν ο Αλέξανδρος ο Α΄. Τον διαδέχθηκε ο Νικόλαος ο Α΄.} Και βέβαια πάντα όλα αυτά στηρίζονται στο γεγονός ότι η **Αικατερίνη η Μεγάλη** είχε ανοίξει το δρόμο για τα τεκταινόμενα στο τέλος του 18ου αιώνα, για τα τεκταινόμενα των αρχών του 19ου αιώνα. Εδώ [9:07] σας δείχνω φυλλάδια τα οποία εκπονούνταν για την Αικατερίνη την Μεγάλη στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα. Η Ρωσία, οι τσάροι της Ρωσίας, και η Μεγάλη Αικατερίνη, και ο Αλέξανδρος ο Α΄ έπαιξαν μεγάλο ρόλο στις εξελίξεις των πραγμάτων και στα όσα θα ακολουθήσουν.

1.1.8 Στοχασμοί του Θ. Κολοκοτρώνη

Πριν μιλήσουμε για άλλα ζητήματα που αφορούν την επανάσταση του 1821, θα ήθελα να σας διαβάσω ένα απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ήταν Πελοποννήσιος. Την ώρα της επανάστασης του 1821 ήταν ακριβώς πενήντα ετών **ο γέρος του Μοριά**. Την

εποχή εκείνη πενήντα ετών, ήσουν γέρος, όμως ήταν ένας δραστήριος και δυνατός άνθρωπος στα 1821. Είχε γεννηθεί στα 1770, δηλαδή στην εποχή των Ορλωφικών στην ουσία γεννήθηκε ο Κολοκοτρώνης, σε εποχή αναστάτωσης της Πελοποννήσου, λόγω των Ορλωφικών. Ήταν γόνος, σχετιζονταν η οικογένειά του με την περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης, της Αρκαδίας και στην οικογένειά του υπήρχε μακρά παράδοση κλεφτών.

Ο Κολοκοτρώνης ήλθε, μετέσχε στην επανάσταση του 1821 και μετά το τέλος της επανάστασης στην οποία έπαιξε πολύ μεγάλο ρόλο, συνέγραψε τα απομνημονεύματά του. Δεν τα συνέγραψε ακριβώς διότι ήταν απλός αλφάβητος, δηλαδή ήξερε την αλφαβήτα, μπορούσε να διαβάσει, αλλά δεν μπορούσε να γράφει. Του ήταν πολύ δύσκολο να γράφει, γι' αυτό και τα απομνημονεύματά του τα οφείλουμε στον **Τερτσέτη**, τον δικαστή ο οποίος χειρίστηκε τη δίκη του, στην περίοδο του Όθωνος και είναι εκείνος ο οποίος έδωσε χρόνο πιστεύοντας ότι πρέπει να καταγραφούν τα απομνημονεύματα του γέρου του Μοριά και έτσι ο Κολοκοτρώνης διηγούνται και ο Τερτσέτης έγραφε.

Λέει λοιπόν ο Κολοκοτρώνης σε ένα σημείο των απομνημονευμάτων: «εις τον καιρόν της νεότητος τα βιβλία που edιάβασα ήτο το ψαλτήρι, το κτοήχι, άλλαι προφητίαι. Δεν είναι παρά αφού επήγα εις την Ζάκυνθον, όπου έβρηκα την ιστορία της Ελλάδος στην απλοελληνικήν. Τα βιβλία όπου edιάβαζα συχνά, ήτον η ιστορία της Ελλάδος και η ιστορία του Σκεντέρμπεη (ο Σκεντέρμπεης είναι ήρωας των Αλβανών με ρίζες και σερβικές και ελληνικές, που έδρασε εναντίων των Οθωμανών στο 15ο αιώνα, με μεγάλες επιτυχίες). Συνεχίζει ο γέρος του Μοριά: «Η γαλλική επανάστασις και ο Ναπολέων έκαμε κατά τη γνώμη μου να ανοίξουν τα μάτια του κόσμου». Είναι αυτό που λέγαμε πριν. Η σημασία της γαλλικής επανάστασης και του κινήματος του εθνικισμού που ακολούθησε, στις επαναστάσεις που ακολούθησαν. «Πρωύτερα, (πριν δηλαδή τη γαλλική επανάσταση) τα έθνη δεν εγνωρίζοντο». Τι εννοεί με τη φράση αυτή; Πριν από τη γαλλική επανάσταση τα διάφορα έθνη δεν είχαν συνείδηση της ιστορίας τους, της ατομικότητάς τους, των δυνατοτήτων τους. «Τους βασιλείς, τους ενόμιζαν ως θεούς επί της γης και ότι κι αν έκαμναν το έλεγαν καλά καμωμένο. Δι' αυτό και είναι δυσκολότερο να διοικήσεις τώρα λαόν». Τα λόγια αυτά του Κολοκοτρώνη επίσης νομίζω ότι εικονογραφούν τα όσα λέγαμε προηγουμένως και τα όσα συμβαίνουν και μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία. Η οθωμανική αυτοκρατορία έβρισκε τον εαυτό της σε δύσκολη φάση να διοικηθεί, καθώς λαοί της πλέον άρχισαν να αμφισβητούν την εκ θεού διοίκηση.

Συνεχίζει με μια θαυμάσια φράση αυτός ο ευφυής πρωταγωνιστής της επανάστασης του 1821. «Η κοινωνία των ανθρώπων ήτον μικρή. Δεν είναι παρά η επανάστασίς μας όπου εσχέτισεν όλους τους Έλληνας». Και πάλι ο Κολοκοτρώνης υπογραμμίζει πόσο πιο σημαντικό ρόλο έπαιξε η γαλλική επανάσταση, η συνειδητοποίηση της δύναμης των λαών που επέφερε το κίνημα του Διαφωτισμού και υπογραμμίζει κάτι σημαντικό, ότι πριν την επανάσταση την ελληνική, η κάθε κοινότητα το κάθε χωριό ένιωθε ότι αυτός είναι ο κόσμος του. Και μιλάει τώρα πλέον για τους Έλληνες. «Δεν είναι παρά η επανάστασίς μας όπου εσχέτισεν όλους τους Έλληνας.» Δεν είναι παρά η επανάστασή μας που μας έκανε να αισθανθούμε όλοι ότι ανήκουμε στην ίδια ομάδα και να διεκδικήσουμε όλοι μαζί ως έθνος, ως ξεχωριστό έθνος και την προσωπικότητά μας και τα δικαιώματά μας. Εμμέσως πλην σαφώς ο Κολοκοτρώνης υπογραμμίζει την δύναμη των μηνυμάτων του εθνικισμού, πάνω και στην ελληνική περίπτωση όπως την ένωσε ο ίδιος να εξελίσσεται. Λέει λοιπόν ότι **«η κοινωνία των ανθρώπων ήτον μικρή. Δεν είναι παρά η επανάστασίς μας όπου εσχέτισεν όλους τους Έλληνας. Ευρίσκοντο άνθρωποι όπου δεν εγνώριζαν άλλο χωριό μακράν μίαν ημέραν από το edικό τους. Την Ζάκυνθον την ενόμιζαν ως νομιζομεν τώρα το μακρύτερο μέρος του κόσμου. Η Αμερική μας φαίνεται ως πως τους εφαινεται αυτών η Ζάκυνθος. Έλεγον: εις την Φραγκιά.»**

Είναι φράσεις εξαιρετικά καίριες στη διεισδυτικότητα τους αυτές οι οποίες χρησιμοποιούνται από τον Κολοκοτρώνη. Υπογραμμίζει το πόσο πριν την ελληνική επανάσταση ένα μεγάλο κομμάτι του ελληνισμού, τους αγρότες, ο κόσμος ήταν μικρός. Ο κάθε ένας στο χωριό του. Ίσα-ίσα που το γνώριζε. Δεν πήγαιναν πολλοί άνθρωποι σε άλλες περιοχές, δεν ήταν κινητικοί. Βέβαια οι έμποροι, οι ναυτικοί ήταν κινητικοί. Γι' αυτό και αυτοί θα είναι πρωτοπόροι στην οργάνωση των πραγμάτων. Η Φιλική Εταιρεία δημιουργήθηκε από εμπόρους της Οδησού και ο μεγάλος της χρηματοδότης είναι ο **Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος**. Μεγάλος έμπορος με δράση οικονομική και στην Οδησό και στην Κωνσταντινούπολη. [08:03] Ένθετη

σημείωση: {Ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος υπήρξε εμποροϋπάλληλος και πολύτιμο στέλεχος της Φιλικής Εταιρείας. Μεγάλοι χρηματοδότες της Εταιρείας υπήρξαν οι αδελφοί Σεκέρη, ο Αντώνιος Κομιζόπουλος κ.α.}

Η βάση της Φιλικής Εταιρείας έτσι, είναι ακριβώς αυτό. Ότι οι **εμπορευόμενοι και οι ναυτικοί** είχαν συνάφεια. Γνώριζαν ευρύτερες περιοχές γιατί μετακινούνταν και έτσι μπορούσαν εκείνοι πιο γρήγορα να αισθανθούν το πόσο το «**συνανήκειν**», το πόσο είμαστε όλοι μία ομάδα. Και φυσικά ήταν εκείνοι οι οποίοι εισέπρατταν και τα μηνύματα του εθνικισμού γρηγορότερα, λόγω της κινητικότητας τους. Και έτσι δημιουργήθηκε και το ελληνικό εθνικό κίνημα και η Φιλική Εταιρεία είναι έκφανση ισχυρή αυτής της πλευράς. Στην εικόνα [9:10] εδώ σας δείχνω κατήχηση της Φιλικής Εταιρείας. Ένας αγρότης, ένας άνθρωπος που είναι δεμένος με τη γη και στην περίπτωση του ελληνισμού, μέχρι και την ελληνική επανάσταση και μετά την ελληνική επανάσταση, ένας μεγάλος αριθμός, ποσοστιαία, ήταν αγρότες των πεδιάδων χαμηλής κινητικότητας έως μικρής κινητικότητας, δεν γνώριζαν στην πράξη άλλες ομάδες του ελληνισμού και «να που ήρθε η επανάστασίς μας» λέει ο Κολοκοτρώνης για να ενώσει τους Έλληνες και να τους, στην ουσία, τι εννοεί ο Κολοκοτρώνης, ότι η επανάσταση λειτούργησε σαν ένα **εργαστήρι εθνισμού**, μέσα στη διαδικασία του ο καθένας Έλληνας αναγκάστηκε να κατανοήσει περισσότερο τον εαυτό του, να κατανοήσει περισσότερο τη θέση του, να αισθανθεί ακόμη περισσότερο τι θα πει Έλληνας, να συζητήσει την ταυτότητα του και να γίνει στην ουσία επαναστάτης.

Διότι το **κίνημα του εθνισμού έφερε επαναστάσεις σε όλη τη γη** και στον κορμό της νοτίου Βαλκανικής, πρέπει να πούμε ότι η ελληνική επανάσταση του 1821, στην ώρα που γίνεται το 1821 είναι από τις πρώιμες παγκοσμίως, εθνικές επαναστάσεις. Στην ίδια ζώνη εθνικών επαναστάσεων με την ελληνική βρίσκονται και οι **επαναστάσεις της Λατινικής Αμερικής**. Είναι η μεγάλη επανάσταση των λαών της Λατινικής και κεντρικής Αμερικής ενάντια στην Ισπανική και Πορτογαλική κυριαρχία, υπό τη ηγεσία του **Σιμόν Μπολιβάρ**, του **Χοσέ Ντε Σαν Μαρτίν** κ.τ.λ. Η Λατινική Αμερική βράζει και την ώρα που η Λατινική Αμερική βράζει στις επαναστάσεις της, ξεκινά στο νότο της Βαλκανικής μια εθνική επανάσταση, η οποία έχει εξ αρχής συλληφθεί από άτομα που είχαν αίσθηση του «συνανήκειν» και του τι σημαίνει εθνικός στόχος. Ανεξαρτήτως αν καθημερινοί άνθρωποι ακόμη δεν το είχαν αισθανθεί. Σταδιακά θα το αισθανθούν.

Αυτή είναι μια μεγάλη τομή που έφερε η ελληνική επανάσταση και τα λόγια ενός μη λογίου. Ο Κολοκοτρώνης όπως είπαμε δεν ήξερε πολλά γράμματα αλλά ήταν ένας μαχητής ο οποίος έζησε στον εαυτό του αυτό το φροντιστήριο των εξελίξεων της ελληνικής επανάστασης. Είναι σημαντικό ότι το αισθάνθηκε και το καταγράφει.

1.2: Τα αίτια της επανάστασης του '21

1.2.1 Ποιο ήταν το αίτιο; Τα δεινά, η αυτοπεποίθηση ή η οικονομική κρίση;

Γι' αυτή λοιπόν την επανάσταση, την ελληνική επανάσταση, έχουν γραφεί πολυάριθμες ιστορίες. Από ιστορικούς, από άτομα που την έζησαν, όπως ο **Σπυρίδων Τρικούπης**, ο **Φιλήμων**. Από ξένους φιλέλληνες οι οποίοι μετείχαν στην επανάσταση του '21, όπως ο **Thomas Gordon**, ο **George Finley**. Έχουμε ιστορίες της ελληνικής επανάστασης και φυσικά έχουμε ιστορίες της ελληνικής επανάστασης που γράφθηκαν από ιστορικούς των δεκαετιών που ακολούθησαν και στις εκατονταετίες και τον επόμενο αιώνα, και στον 19ο και στον 20. Και σήμερα, στον 21ο αιώνα, η **επανάσταση του 1821**, σαν ένα μεγάλο ιστορικό γεγονός, αποτελεί αντικείμενο συζητήσεων και ερευνών από πλευράς ιστορικών Ελλήνων και μη Ελλήνων, και εντός Ελλάδας και εκτός Ελλάδας. Κι αυτό διότι δεν είναι μόνο ένα ελληνικό γεγονός η ελληνική επανάσταση, είναι και ένα βαλκανικό γεγονός, είναι και ένα ευρωπαϊκό γεγονός και φυσικά είναι ένα γεγονός της παγκόσμιας ιστορίας, όπως συμβαίνει με τις εξελίξεις των ανθρώπων σ' όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, ιδιαίτερα μάλιστα όταν πρόκειται για μία επανάσταση η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του πρώτου ανεξάρτητου κράτους στη Βαλκανική μετά από αιώνες οθωμανικής κυριαρχίας. Αυτή είναι μια μεγάλη τομή από αυτήν την πλευρά στη διεθνή ιστορία. Είναι το πρώτο μεγάλο ρήγμα στις εξελίξεις των πραγμάτων εκεί στο νότο, στη νοτιοανατολική Ευρώπη.

Πολλές προσεγγίσεις της εθνικής ιστοριογραφίας αναζητούσαν τα αίτια της επανάστασης του 1821. Ιστορικές μελέτες έχουν γραφεί επίσης και για την επανάσταση των Σέρβων, για την επανάσταση των Βουλγάρων, τις κινήσεις των Βουλγάρων για ανεξαρτησία, που θα γίνουν αργότερα, στον 19ο αιώνα, των Ρουμάνων για ανεξαρτησία, που θα γίνει αργότερα, στον 19ο αιώνα, των Αλβανών για ανεξαρτησία. Γενικά ο 19ος αιώνας ήταν ο αιώνας του εθνικισμού, επαναλαμβάνω εθνισμός θα ήταν ο σωστός όρος, αλλά έχει επικρατήσει ο όρος εθνικισμός. Είναι η ζώνη του εθνισμού. Στα Βαλκάνια η ελληνική επανάσταση πυροδότησε (και άλλες εξεγέρσεις), σε συνδυασμό με το ό,τι και οι Σέρβοι το 1804 είχαν ξεκινήσει και εκείνοι τη δική τους επανάσταση. Εδώ θυμίζω ότι η σερβική επανάσταση δεν ξεκίνησε ως εθνική, αλλά στη διάρκεια της εξελίχθηκε σε εθνική. Αυτές λοιπόν οι δύο επαναστάσεις, σερβική και ελληνική, έγιναν η βάση πάνω στην οποία πάτησαν και άλλοι λαοί των Βαλκανίων για να διεκδικήσουν την ανεξαρτησία τους, πράγμα το οποίο σταδιακά θα το πετύχουν. Και έτσι στο τέλος του 19ου αιώνα θα έχουν αυξηθεί τα βαλκανικά κράτη, κάποια από αυτά όχι ακόμα ανεξάρτητα αλλά θα κερδίσουν την ανεξαρτησία τους στο τέλος του 19ου αρχές του 20ου αιώνα.

Σε όλες λοιπόν τις ιστορίες που γράφονται για αυτά τα εθνικά κινήματα του 19ου αιώνα (βέβαια εμάς μας ενδιαφέρει η επανάσταση του 1821, το δικό μας θέμα της σειράς αυτών των μαθημάτων) υπάρχει το ερώτημα: Για ποιο λόγο έγινε η επανάσταση του 1821; Πολλές φορές η απάντηση που δίνεται είναι τα βάσανα του ελληνικού λαού, το κλίμα της ανασφάλειας μέσα στο οποίο ζούσαν στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, οι δυσβάστακτοι φόροι της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η βία η οποία υπήρχε από πλευράς του κράτους, από πλευράς δυνάμεων που σχετίζονταν με το κράτος ή ήταν ανεξέλεγκτες σε σχέση με το κράτος, μετέτρεπαν τη ζωή των κατοίκων σε μια βαρύτερη συναισθηματική κατάσταση. Τους ανάγκαζε να βρουν λύσεις και διεξόδους και άλλοι απ' αυτούς έφευγαν, άλλοι απ' αυτούς αντιδρούσαν, άλλοι απ' αυτούς γίνονταν κλέφτες και τελικά έφτασε η ώρα της οριστικής συναισθηματικής θέσης και ιδεολογικής απόφασης να τελειώσουμε πια με αυτή τη ζωή, δεν πάει άλλο θέλουμε την απελευθέρωσή μας από την οθωμανική πλευρά.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό το κλίμα το οποίο περιγράφεται πολλές φορές στις εισαγωγές των ιστοριών ή των ιστορικών συζητήσεων για την επανάσταση του 1821, ιδιαίτερα σε κάποιες περιόδους του 19ου αιώνα και μέχρι και τα μέσα του 20ου αιώνα, δεν είναι ότι δεν έχει πλευρές αληθείας. Η οθωμανική αυτοκρατορία, όπως είπαμε και σε προηγούμενες στιγμές των ενοτήτων μας, στον 18ο αιώνα που προηγήθηκε της ελληνικής επανάστασης και στις αρχές του 19ου αιώνα, οπότε και συμβαίνει η επανάσταση του 1821, ζει μία περίοδο βαθιάς παρακμής που φέρει αναταραχές στο εσωτερικό της. Γενίτσαροι καίνε συνοικίες για να εκβιάσουν τους σουλτάνους, ομάδες, πασάδες σε διάφορες πλευρές λειτουργούν ληστρικά. Αντί να σταματούν τη ληστεία, οι ίδιοι μετατρέπονται σε ληστές των υπηκόων τους,

καθώς προαγοράζουν τους φόρους και έτσι έχοντας αγοράσει από την οθωμανική αυτοκρατορία τους φόρους, από τους υπηκόους τους δεν εισπράττουν τους φόρους που προβλέπεται κανονικά να εισπραχθούν, αλλά εφευρίσκουν και νέους και άλλους φόρους, έτσι ώστε στην πραγματικότητα λειτουργούν ληστρικά απέναντι στους ίδιους τους υπηκόους. Αφήστε που και οι ίδιοι οι σουλτάνοι καθώς δεν έχουν αρκετά εισοδήματα στο ταμείο, κάθε τόσο προσπαθούν να εφεύρουν νέους φόρους για να γεμίσουν το ταμείο. **Οι φόροι** συνήθως πέφτουν στις πλάτες των αγροτών και των χωρικών και η θέση τους πράγματι στο 18ο αιώνα είναι βαριά. Δεν είναι τυχαίο ότι στις εθνικές επαναστάσεις του 19ου αιώνα, και αυτό ισχύει για την επανάσταση του 1821, μπορεί οι εμπνευστές της επανάστασης του 1821 να ήταν κατά κύριο λόγο έμποροι οι οποίοι συνδυάστηκαν με τη Φιλική Εταιρεία και προύχοντες της Πελοποννήσου, αλλά **εκείνοι οι οποίοι πήραν το μεγάλο βάρος των πραγμάτων και κράτησαν τον αγώνα της επανάστασης του 1821 ήταν οι χωρικοί**. Οι χωρικοί της Πελοποννήσου, οι χωρικοί της Στερεάς, οι νησιώτες. Γιατί; Γιατί είχαν ζήσει πολλοί από αυτούς τα βαριά συμπτώματα της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

1.2.2 Η άνοδος της οικονομικής δράσης των Ελλήνων ως αίτιο της επανάστασης.

Όμως τα συμπτώματα αυτά υπήρχαν και ενωρίτερα. Υπήρχαν και το **1770** που γίνονται τα **Ορλωφικά**. Φυσικά όχι στην πληρότητά τους του 1821. Όμως το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα η μελέτη της ιστορίας της επανάστασης του 1821 οδήγησε σε κάποιες άλλες σκέψεις, καθώς πλέον είχαν ωριμάσει και οι ιστορικές πραγματείες για άλλες πλευρές της πραγματικότητας της ζωής των Ελλήνων στην περίοδο της τουρκοκρατίας. Π.χ. είχαμε μελετήσει πλέον αρκετά καλά, επαρκώς, την ανάπτυξη του ελληνικού εμπορικού ναυτικού στον 18ο αιώνα, την ανάπτυξη των εμπορικών στρωμάτων των Ελλήνων ζιμηδών της αυτοκρατορίας το 18ο αιώνα, την ελληνική διασπορά η οποία είναι τόσο ισχυρή στον 18ο αιώνα και ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και είχαμε δει και καταλήξει σε μία νέα εικόνα ως προς τα πράγματα. **Ο 18ος αιώνας και οι αρχές του 19ου** ήταν πράγματι αιώνες κατά τους οποίους η ζωή των αγροτών, οι οποίοι ήταν και πολλοί, στις πεδιάδες και στα ημιορεινά είχε υποστεί μια δυσμενή εξέλιξη σε κάθε επίπεδο. Όμως οι μελέτες έδειξαν ότι **ο 18ος αιώνας** υπήρξε επίσης **ο χρυσός αιώνας του ελληνικού εμπορικού ναυτικού** λόγω διεθνών συγκυριών, λόγω και των ρωσοτουρκικών πολέμων και της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και των διομολογήσεων που είχαν ξεκινήσει από το 16ο αιώνα και είχαν δώσει τη δυνατότητα του ανοίγματος του εμπορίου της οθωμανικής αυτοκρατορίας προς τη δύση, και των συνθηκών του Κάρλοβιτς και του Πασάροβιτς, που έδωσαν τη δυνατότητα του ανοίγματος του εμπορίου και προς την κεντρική Ευρώπη. Όλα αυτά είχαν βοηθήσει το τμήμα των εμπορευομένων και οικονομικά ενεργών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, και ιδιαίτερα των χριστιανών ορθοδόξων και ιδιαίτερα των Ελλήνων, να επωφεληθούν. Και έτσι ο 18ος αιώνας και ιδιαίτερα το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα είναι η χρυσή περίοδος για την ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας. Σε πολλά νησιά συγκεντρώνεται μεγάλος πλούτος. Οι Έλληνες ναυτικοί στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου αιώνα κινούνται από την Αλεξάνδρεια και την Κωνσταντινούπολη, τη Μαύρη Θάλασσα και την Οδησό, το Ταϊγκανρόκ στη θάλασσα του Αζόφ, σε όλα τα παράλια του Αιγαίου, σε όλη την ανατολική Μεσόγειο και τα παράλια της Συρίας, στα λιμάνια της Ιταλίας, στην Αγκόνα, στο Λιβόρνο, στη Βενετία, στα λιμάνια της δυτικής Ευρώπης. Και μετατρέπονται σε σπουδαίους οικονομικούς παράγοντες. Το ίδιο και οι έμποροι με τα караβάνια τους. Κινούνται από την Θεσσαλία και τη Μακεδονία και την Ήπειρο στις περιοχές της Σερβίας και της Αυστρίας, μπαίνουν βαθιά στην Ουγγαρία, φτάνουν στα γερμανικά εδάφη. Δημιουργούν παροικιακό ελληνισμό στη Ρωσία και αυξάνεται όλο το πλαίσιο του εμπορίου. **Ο 18ος αιώνας είναι ο χρυσός αιώνας της εμπορικής ελληνικής διασποράς**. Είναι ο χρυσός αιώνας της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας. Είναι ο χρυσός αιώνας των Ελλήνων εμπορευομένων. Και αυτό ισχύει και στις αρχές του 19ου αιώνα, δηλαδή μέχρι και τη δεκαετία του 1810, αρχές της δεκαετίας του 1810, τα πράγματα πηγαίνουν πολύ καλά για κάποια στρώματα του ελληνισμού, και μάλιστα στρώματα θα έλεγε κανείς ηγεμονικά ως προς τη διαδικασία της οικονομίας και του εμπορίου.

Μετά από την ολοκλήρωση λοιπόν αυτού του κύκλου-ολοκλήρωση τρόπος του λέγειν αφού όλα συνεχίζουν να συζητώνται και να ερευνώνται- αλλά ήδη έχουμε μια αρκετά καλή εικόνα για τις οικονομικές εξελίξεις του ελληνισμού στον 18ο και στις αρχές του 19ου αιώνα, τέθηκε ένα ερώτημα. **Μα γιατί τότε αφού υπήρχε ανάπτυξη της οικονομίας σε κάποια στρώματα να γίνει η επανάσταση το 1821;** Τι άραγε είχε συμβεί; Ο **Βασίλης Κρεμμυδάς**, ένας από τους σημαντικούς μας ιστορικούς του 20ου αιώνα και του 21ου, στον Μνήμονα, στο περιοδικό «**Μνήμων**» τη δεκαετία του 1980 συνέγραψε ένα άρθρο το οποίο είναι έκτοτε εμβληματικό για όσους επιχειρούν να εξηγήσουν τα αίτια της επανάστασης του 1821. Ο Κρεμμυδάς λοιπόν, εκτός από τη γαλλική επανάσταση, εκτός από τη διείσδυση των προταγμάτων του εθνικισμού, εκτός από την ανάπτυξη της οικονομίας και του εμπορίου, εκτός από το άλλο πλαίσιο της παρακμής της οθωμανικής αυτοκρατορίας που ήδη προείπαμε, στέκεται σε μία παρατήρηση η οποία μοιάζει κομβική. Τι παρατήρησε από τις μελέτες τις οποίες μελέτησε και οργάνωσε έτσι ώστε να μπορέσει να βγάλει συμπέρασμα σε σχέση με το ερώτημά του γιατί η επανάσταση το 1821 και όχι το 1800 και όχι το 1805; **Γιατί η επανάσταση το 1821;** Θα μπορούσαν οι Έλληνες να είχαν επαναστατήσει επωφελούμενοι από την επανάσταση των Σέρβων που τους έκανε πολύ μεγάλη εντύπωση και υπήρξε βέβαια μια κινητικότητα συμμετοχής αλλά δεν κατέληξε σε κάποια επανάσταση. Γιατί λοιπόν αυτή την εποχή;

Ο Κρεμμυδάς μάς λέει τα εξής. Παρατηρώντας τον κύκλο της οικονομικής άνθησης στρωμάτων του ελληνισμού στο δεύτερο μισό, αρχές του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα, βλέπει τα εξής. Ότι αυτή η ανάπτυξη της οικονομίας αυτών των στρωμάτων, ναυτικών, εμπορευομένων, βιοτεχνικών περιοχών, όπως τα Αμπελάκια- τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας, τη χρυσή εποχή του Έλληνα εμπόρου δηλαδή στα 1770, 1780, 1790, αυτό το συγκρότημα χωριών στην περιοχή του Κισσάβου, στη Θεσσαλία, παράγει εκλεκτό κόκκινο νήμα, το οποίο εξάγει σε τεράστιες ποσότητες στις αγορές της κεντρικής Ευρώπης, στη Βιέννη, στη Βούδα και στην Πέστη, και ζει μια οικονομική πολιτισμική άνθηση άνευ προηγουμένου. Το ίδιο και η ναυτιλία μας κτλ. Όλα αυτά, παρατηρεί ο Κρεμμυδάς, μετά το 1812 και οπωσδήποτε μετά το 1815, από τις μελέτες που έχουμε και βασίζονται σε στοιχεία οικονομικά, βρίσκονται σε πτώση. Η άνοδος της οικονομίας των ελληνικών στρωμάτων ήταν εντυπωσιακή στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, συνεχίζει να είναι εντυπωσιακή στις αρχές του 19ου αιώνα και μετά το 1812, 1815 αρχίζει ο δείκτης να κάμπτεται. Υπάρχει κρίση στη ναυτιλία. Υπάρχει κρίση σε περιοχές ας πούμε όπως τα Αμπελάκια, που παύουν πλέον να μπορούν να βρουν αγορές για τα προϊόντα τους, π.χ. το κόκκινο νήμα στα Αμπελάκια, και έτσι μετά το 1815 τα Αμπελάκια σταδιακά ξαναγίνονται ένα απλό χωριό στα ορεινά του Κισσάβου, έχοντας ζήσει μια φαντασμαγορική άνοδο πριν. Το ίδιο και στην Ύδρα και στις Σπέτσες, νησιά τα οποία είχαν ζήσει την εκτίναξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας περισσότερο από κάθε άλλο. Το ίδιο και στο Γαλαξίδι. Το ίδιο και στη Σύμη. Το ίδιο και σε περιοχές οι οποίες είχαν αναπτύξει ισχυρή ναυτιλία. Έχουμε κρίση. Τα εκατοντάδες πλοία που είχαν ναυπηγηθεί την εποχή της ακμής δεν βρίσκουν ναύλα, δεν βρίσκουν τρόπο δράσης οικονομικής και αυτά που βρίσκουν τρόπο δράσης οικονομικής όταν επιστρέφουν, έρχονται με πολύ λιγότερα κέρδη απ' ότι έρχονταν την προηγούμενη εποχή.

Τούτο σχετίζεται με πολλούς παράγοντες, αλλά δύο είναι οι μεγαλύτεροι. Το ένα είναι **ότι οι αλληπάλληλοι αγγλογαλλικοί πόλεμοι του 18ου αιώνα και των αρχών του 19ου αιώνα** είχαν ευνοήσει την ανάπτυξη του Έλληνα ναυτικού και του ελληνικού εμπορίου. Διότι οποτεδήποτε αυτές οι δυνάμεις βρίσκονταν σε σύγκρουση μεταξύ τους, και αυτό έγινε πάρα πολύ εμφανές στην περίοδο της γαλλικής επανάστασης με τον αποκλεισμό των παραλίων της Γαλλίας από τον αγγλικό στόλο και τις συγκρούσεις στη θάλασσα μεταξύ αυτών των δύο δυνάμεων, οι Γάλλοι έμποροι και οι Άγγλοι έμποροι και οι Γάλλοι ναυτικοί και οι Άγγλοι ναυτικοί δεν δρουν με την ολότητά των δυνάμεών τους στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην ανατολική, την περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, οπότε αφήνεται το πεδίο ανοιχτό για τον Έλληνα εμπορευόμενο, τον Έλληνα ναυτικό, ο οποίος κερδίζει πάρα πολλά από αυτή τη συγκυρία. Όμως αυτοί οι πόλεμοι, αυτός ο κύκλος λήγει το 1815 με τη μάχη του Βατερλό, με την απόλυτη νίκη της Αγγλίας. Αυτό φέρνει ξανά στο προσκήνιο τον Γάλλο έμπορο, τον Γάλλο ναυτικό, τον Άγγλο έμπορο τον Άγγλο ναυτικό που ξαναβρίσκει τη θέση του στη δυτική και στην ανατολική Μεσόγειο, με αποτέλεσμα να μειωθούν οι ευκαιρίες οικονομικής δράσης που μέχρι τότε είχαν δοθεί στον Έλληνα εμπορευόμενο και ναυτικό.

1.2.3 Η συμβολή των Β. Κρεμμυδά και G. Herring στην ερμηνεία των αιτιών της επανάστασης.

Λέγαμε λοιπόν για την προσέγγιση στη δεκαετία του 1980 του Βασιλείου Κρεμμυδά, σε σχέση με τα αίτια της επανάστασης του 1821, **ο οποίος παρατήρησε και συνέδεσε την πτώση των δεικτών της οικονομικής ανάπτυξης των ναυτικών, των εμπορευομένων, των βιοτεχνικών κέντρων του ελληνισμού**- δείκτες οι οποίοι είχαν εκτιναχθεί τη χρυσή τεσσαρακονταετία 1770-1810- με την επανάσταση όπως είπαμε του 1821. Το 1815 λοιπόν έληξαν με την απόλυτη νίκη της Αγγλίας οι πόλεμοι οι οποίοι αποσπούσαν(τους Ευρωπαίους) από πεδία οικονομικής δράσεως και επέτρεπαν τη διείσδυση του ελληνικού στοιχείου και έτσι απομακρύνονται πλέον οι δυνατότητες τόσων μεγάλων κερδών όσον αφορά την ελληνική πλευρά. Όμως πάλι η επιστροφή της Αγγλίας και της Γαλλίας στον κεντρικό κορμό της οικονομίας μετά το τέλος του κύκλου των πολέμων δεν συνδυάζεται μόνο με αυτό αλλά και με την ωρίμαση ενός φαινομένου που επίσης είχε παρουσιαστεί στη δεκαετία του 1770 του 18ου αιώνα, που είναι όπως είπαμε και σε προηγούμενη ευκαιρία η βιομηχανική επανάσταση.

Η βιομηχανική επανάσταση ξεκίνησε μεν στην Αγγλία, είχε ήδη ρίζες και στην Ολλανδία, πέρασε και στη Γαλλία και στην Ολλανδία και στη Γερμανία και στα 1815 πια που λήγει και η εμπόλεμη κατάσταση στην Ευρώπη, η βιομηχανική πλευρά των πραγμάτων είναι πια σε θέση να εκτιναχθεί. Οι βιομηχανίες στις προχωρημένες αυτές δυτικές κοινωνίες αυξάνονται με θεαματικό ρυθμό, η χώρα η οποία έχει τους μεγαλύτερους δείκτες ανάπτυξης όλο το 18ο αιώνα, μέχρι το τέλος του 18ου αιώνα, προς το τέλος του 19ου αιώνα, η Γερμανία, και οι Η.Π.Α. αρχίζουν και διεκδικούν πρωτεία από την Αγγλία. Πάντως ο 19ος αιώνας είναι ο αιώνας της μεγάλης ανάπτυξης της βιομηχανίας στην Αγγλία αλλά και στη Γαλλία. Και φυσικά σε άλλες περιοχές της ανεπτυγμένης δυτικής Ευρώπης.

Αυτό σε τι παίζει ρόλο στα πράγματα; Παίζει ρόλο στο γεγονός ότι διάφορα βιοτεχνικά προϊόντα τα οποία εξαγόταν από την οθωμανική αυτοκρατορία από τους Έλληνες αλλά και τους άλλους Βαλκάνιους εμπορευομένους -οι Έλληνες είχαν τεράστια συμμετοχή σε αυτή την έκρηξη του εμπορίου- είχαν καλές αγορές στην κεντρική Ευρώπη όλο το προηγούμενο διάστημα. Τώρα όμως παράγονται από βιομηχανικές πλευρές στη δυτική Ευρώπη σε πολύ χαμηλές τιμές, έτσι ώστε πλέον δεν μπορεί να ανθίσει το εμπόριο με τη μορφή: εξαγωγή προϊόντα της οθωμανικής αυτοκρατορίας και εισαγωγή προϊόντα της δυτικής Ευρώπης με το ίδιο πρόσημο όπως λειτουργούσε στο παρελθόν, διότι πολλά προϊόντα της Ανατολής τώρα πλέον παράγονται από τις βιομηχανίες της δυτικής Ευρώπης σε πολύ χαμηλές τιμές, έτσι ώστε να συντρίβουν στην πράξη την αγορά των πόλεων και των βιοτεχνικών κέντρων της ανατολής και ανατολικής Μεσογείου. Θύμα π.χ. αυτών των εξελίξεων είναι και τα Αμπελάκια, των οποίων το κόκκινο νήμα μιμείται η αγγλική βιομηχανία και παράγεται φθηνό κόκκινο νήμα τύπου Αμπελακίων, έτσι ώστε τα Αμπελάκια δεν μπορούν να συναγωνιστούν αυτές τις εξελίξεις. Έτσι λοιπόν η βιομηχανική ανάπτυξη της Δύσεως θα παίζει και αυτή το ρόλο της στα προβλήματα που παρουσιάζει η οικονομία μετά το 1812/1815. Και στην οθωμανική αυτοκρατορία αντανακλάται γενικά αυτή η πλευρά των πραγμάτων, αλλά επηρεάζει πάρα πολύ το ελληνικό στοιχείο που μας ενδιαφέρει μέχρι στιγμής.

Ένα άρθρο του **G. Herring** στα ιστορικά τη δεκαετία του 1990 έρχεται να συνδυαστεί με τις σκέψεις αυτές του Βασίλη Κρεμμυδά. Ο G. Herring, Γερμανός βαλκανιολόγος του καιρού μας -έχει φύγει από τη ζωή αλλά μέχρι πρόσφατα παρήγαγε εξαιρετικά έργα ιστορίας για όλα τα Βαλκάνια και την ελληνική περίπτωση- συνδυάζει τις σκέψεις του με κάποιες πλευρές της διεθνούς συζήτησης σχετικά με τις επαναστάσεις γενικά. Υπάρχουν κλάδοι της ιστορίας που μελετούν επαναστάσεις και τις συγκρίνουν μεταξύ τους για να καταλάβουν διάφορες πλευρές των πραγματικοτήτων των κοινωνιών οι οποίες έχουν μπει σε διαδικασία επανάστασης. Ανασύρει συμπεράσματα τα οποία μας φωτίζουν περισσότερο, διότι συγκρίνοντας περιόδους που προηγήθηκαν επαναστάσεις, γίνεται φανερό ότι οι επαναστάσεις εκρήγνυται μετά από κάποια περιστατικά, μετά από κάποιες πραγματικότητες. Μία από αυτές τις πραγματικότητες είναι η εξής: **Οι κοινωνίες ως φαίνεται είναι πιο έτοιμες για επανάσταση όταν συμβεί να βρεθούν σε φάση βελτίωσης της ζωής τους και συμβούν περιστατικά εξαιτίας των οποίων η βελτίωση αυτή καταρρεύσει.** Τότε θεωρητικά και στην πράξη ως φαίνεται ο ανθρώπινος ψυχισμός φέρνει τον άνθρωπο σε μια κατάσταση να είναι πιο έτοιμος να μπει στην περιπέτεια μιας ευρύτερης κλίμακας εξέγερσης.

Έτσι ο συνδυασμός αυτών των δύο στοιχείων έφερε μια νέα απάντηση στα αίτια της επανάστασης του 1821, που βέβαια δεν αναιρούν και τις προηγούμενες πλευρές που είπαμε, αλλά θεωρείται ότι έπαιξε μεγάλο ρόλο αυτό και μόνο το γεγονός. Ότι δηλαδή στρώματα υψηλής οικονομικής δράσης, άρα και κοινωνικής διεισδυτικότητας και κύρους, όπως είναι οι ναυτικοί, οι έμποροι, οι καραβοκυραίοι, οι βιοτέχνες οι μετακινούμενοι έμποροι κ.τ.λ. έζησαν πτώση του βιοτικού τους επιπέδου, βρέθηκαν μπροστά σε προβλήματα των οικονομικών τους επιχειρήσεων, και έτσι ήταν πιο έτοιμα να μπουν σε μια περιπέτεια η οποία μπορούσε να οδηγήσει οπουδήποτε. Όταν ξεκινάς μια επανάσταση, δεν ξέρεις αν θα βγει πέρα καλά, είναι μια αποκοτιά, είναι μία κίνηση πάνω στην οποία παίζεις με τις πιθανότητες, αλλά για να σταθείς όρθιος σε αυτή την απόφαση, κάνω επανάσταση, πρέπει να έχεις συναισθηματικά και ιδεολογικά προετοιμαστεί για αυτή την υπόθεση. Ιδεολογικά ο εθνικισμός και η γαλλική επανάσταση είχαν προετοιμάσει τα πράγματα, τώρα ήρθε και η πλευρά της πτώσης των οικονομικών δεικτών, ως φαίνεται, να παίζει το ρόλο της σε αυτό.

Και βέβαια το γεγονός ότι ο 18ος αιώνας είναι ο αιώνας κατά τον οποίο το ελληνικό στοιχείο αλλά και οι Αρμένιοι και οι Σέρβοι και οι Βλάχοι είχαν μπει σε αυτή τη διαδικασία του εμπορίου με επιτυχή τρόπο. Οι Έλληνες εξαιρετικά επιτυχώς διότι διέθεταν και την πλευρά της ναυτιλίας και αυτό τους έκανε ειδικά ισχυρούς και διέθεταν αυτό το δίκτυο των ελληνικών παροικιών στη δυτική Ευρώπη, την Ιταλία, την κεντρική Ευρώπη, τη Ρωσία κτλ. Αυτό λοιπόν το δίκτυο είχε κάνει έναν μεγάλο αριθμό Ελλήνων εμπορευομένων και οικονομικά δρώντων ατόμων να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση. Αυτό φέρνει η βελτίωση των δεικτών της οικονομίας και οι επιτυχημένες οικονομικές δράσεις. Το ότι δρας οικονομικά επιτυχώς σε κάνει να αισθανθείς καλά, να πιστέψεις στις δυνάμεις σου, να αποκτήσεις αυτοπεποίθηση και συχνά να αποκτήσεις και ένα αίσθημα υπεροχής. Δεδομένου ότι αυτή η έκρηξη της οικονομίας των εμπορικών στρωμάτων της οθωμανικής αυτοκρατορίας σε περιόδους του 18ου αιώνα και των αρχών του 19ου αιώνα δεν αφορούσε τους μουσουλμάνους κατοίκους της αυτοκρατορίας, ή να πω αφορούσε πολύ λιγότερο τους μουσουλμάνους κατοίκους της οθωμανικής αυτοκρατορίας και πολύ περισσότερο τους ζιμήδες της οθωμανικής αυτοκρατορίας, δηλαδή τους μη μουσουλμάνους κατοίκους και κατ' εξοχήν τους Έλληνες και τους Αρμένιους. Κατ' εξοχήν τους Έλληνες ναυτικούς και τους εμπορευομένους, και όπως είπαμε και άλλες ομάδες.

Αυτή η σκέψη των δύο ιστορικών δεν είναι μόνο δική τους, αλλά είναι και άλλοι που ακολούθησαν με έργα τους πάνω σε αυτόν τον καμβά και εκφράζεται πάρα πολύ επιτυχημένα ήδη στη δεκαετία του 1850 από τον **Σπυρίδωνα Τρικούπη**, ιστορικό της επανάστασης του 1821, ο οποίος έζησε τα γεγονότα του 1821. Ο Σπυρίδων Τρικούπης είναι ο πατέρας του Χαριλάου Τρικούπη. Μεγάλη οικογένεια. Η οικογένεια Τρικούπη ήταν μία οικογένεια προυχόντων του Μεσολογγίου. Μια οικογένεια με μεγάλη εμπορική δράση και κτηματική περιουσία που μπορούσε στην διάρκεια του 19ου αιώνα να στέλνει τα παιδιά της για υψηλές σπουδές. Ο Σπυρίδων Τρικούπης λοιπόν που έζησε την επανάσταση του 1821 ως μετέχων αυτής, όντας γόνος μιας μεγάλης οικογένειας του Μεσολογγίου, ελληνικής οικογένειας του Μεσολογγίου και όντας παιδί των διαδικασιών που είπαμε, δηλαδή με σπουδές στην Ευρώπη, με συμμετοχή στους προβληματισμούς που είχαν προκύψει από τη γαλλική επανάσταση και από την ανάπτυξη του εθνικισμού, όταν κάθεται στο γραφείο του να γράψει την ιστορία της επανάστασης του 1821 ξεκινά με την εξής εμβληματική παράγραφο: *«Αδύνατον να διατηρηθεί αμετάβλητος η πολιτική θέσις δύο εθνών κατοικούντων έναν και τον αυτόν τόπον όταν το μεν δεσπόζον»*, έθνος δηλαδή, στη συγκεκριμένη περίπτωση οι Οθωμανοί που είναι οι δεσπότες, που είναι οι κυρίαρχοι, *«όταν το μεν δεσπόζον παραμένει στάσιμον, το δε δεσποζόμενον προοδεύει»*.

Ο Σπυρίδων Τρικούπης, δηλαδή, είχε πει αυτές τις σκέψεις που συστηματοποίησαν και εξέφρασαν με τόση πληρότητα στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα ο Κρεμμυδάς και ο Herring. Δεν το είχαμε προσέξει επαρκώς. *«Το δε δεσποζόμενον προοδεύει»*. Οι Έλληνες δηλαδή προόδευαν, ενώ οι Οθωμανοί είχαν μείνει στάσιμοι. Και συνεχίζει: *«Η πολιτική των εθνών τούτων μεταβολή καθίσταται έτι μάλλον βεβαία εάν τα έθνη ταύτα έχωσιν διάφορον καταγωγήν, πρεσβεύωσιν διάφορον θρησκείαν, λαλώσιν διάφορον γλώσσαν, ζώσιν μακράν πάσης συγγενικής επιμιξίας, θεωρώνται αμοιβαίως ως βέβηλα και μισώνται. Τοιαύτη ήτον η θέσις των Τούρκων και των Ελλήνων προς αλλήλους προ της ελληνικής ημών επαναστάσεως»*.

1.3: Ήταν το '21 «Επανάσταση»;

1.3.1 Πόλεμος ανεξαρτησίας, εξέγερση, αποστασία ή επανάσταση;

Ένα δεύτερο ερώτημα, που οπωσδήποτε συνδυάζεται βέβαια με το ερώτημα **ποια ήταν τα αίτια της επανάστασης του 1821**, αναφερθήκαμε στην προηγούμενη ενότητα σε αυτό και στην πραγματικότητα και στις προηγούμενες ενότητες, οι απαντήσεις υπάρχουν, είναι και το εάν η επανάσταση αυτή ήταν **εξέγερση ή επανάσταση**; Έχει σημασία αυτό, διότι υπάρχουν μελετητές, όχι Έλληνες, αλλά για κάποια περίοδο υπήρχαν και ακόμη υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι θεωρούν - δεν θεωρούν ότι η ελληνική επανάσταση ήταν επανάσταση. Ο όρος που χρησιμοποιείται οπωσδήποτε χωρίς κανένα πρόβλημα και φυσικά καλύπτει όλο το, τη γιγαντιαία αυτή προσπάθεια των εννέα και τόσων ετών που διήρκησε αυτό το ελληνικό εγχείρημα, είναι **ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας**. Σ' αυτό δεν υπάρχει αμφιβολία, είναι πόλεμος που εξ αρχής εάν κρίνουμε από τους προβληματισμούς και τα κάποια κείμενα των Φιλικών, είχαν **εθνική στόχευση** και επιθυμούσαν φυσικά ένα **ανεξάρτητο κράτος**, ανεξαρτήτως εάν μέσα στη διάρκεια των εξελίξεων των πραγμάτων μεγάλο κομμάτι του ελληνισμού όταν τα πράγματα έδειχναν πως παν άσχημα, ήταν έτοιμοι να δεχτούν και ένα αυτόνομο ελληνικό κράτος. Εν πάση περιπτώσει όμως, όλη η προσπάθεια αυτών των ετών απέληξε στην ελληνική ανεξαρτησία και έτσι ο πόλεμος της ελληνικής ανεξαρτησίας είναι ένας όρος αποδεκτός.

Βέβαια η πλευρά της τουρκικής ιστοριογραφίας δεν χρησιμοποιεί εύκολα τον όρο επανάσταση. Όταν έγινε η ελληνική επανάσταση, η τουρκική πλευρά φυσικά δε χρησιμοποιούσε με κανένα τρόπο τον όρο αυτό. Χρησιμοποιούσε συνήθως τον όρο «**ανταρσία**» και διάφορες εκφράσεις οι οποίες ήταν κατά κάποιο τρόπο ήταν υποτιμητικές του εύρους της κίνησης των όσων συνέβαιναν στις ελληνικές περιοχές.

Όταν χρησιμοποιούμε τον όρο **εξέγερση** θα πρέπει να έχουμε στον νου ότι αφορά την ένοπλη κατά κανόνα, θα μπορούσε να μην είναι, πάντως την έντονη αντίδραση ανθρώπων μιας περιοχής σε σχέση με **θέματα** τα οποία τους προκαλούν **βάρος στην καθημερινότητά τους, στη ζωή τους**, στον κόσμο τους, είναι έτοιμοι να δώσουν τη ζωή τους ενδεχομένως σε αυτή την αντίδραση, την έντονη αντίδραση τους. Αλλά (δεν), με τον όρο εξέγερση πολλές φορές δεν περιλαμβάνουμε ευρείες περιφέρειες, δηλαδή οι **εξεγέρσεις συνήθως είναι εστιασμένες ως προς τον τόπο**, και έχουν ένα **συγκεκριμένο λόγο έκρηξης**, που τις κάνει, όταν αυτός ο λόγος, εάν αυτός ο λόγος απομακρυνθεί να σταματήσουν. Παραδείγματος χάριν, εάν μία περιοχή έχει, ας πούμε στην οθωμανική πραγματικότητα που μας ενδιαφέρει, έχει λόγους εντόνων παραπόνων για την άσκηση της διοίκησης από τον Πασά, ή έχει έντονες αντιδράσεις για το γεγονός ότι η φορολογία είναι δυσβάσταχτη, και κάνει μία ένοπλη ή όχι δράση προκειμένου να πιέσει πολύ συστηματικά να αλλάξουν αυτά τα στοιχεία που βλάπτουν τη ζωή του, εάν η φορολογία απαλυνθεί εάν αντικατασταθεί ο Πασάς, τότε η εξέγερση θα λήξει.

Επανάσταση, η επανάσταση είναι μία πολύ ευρύτερη εξέγερση, και κάτι **πιο ευρύ από τον όρο εξέγερση**. Για να είναι μία εξέγερση επανάσταση, πρέπει να είναι, να καλύπτει ευρέα στρώματα του πληθυσμού, να μην είναι μία δράση και κοινωνικά περιορισμένη, και τοπικά περιορισμένη, να έχει αγγίξει δηλαδή ευρέα στρώματα του πληθυσμού. Να έχει έναν **ευρύτερο πολιτικό στόχο**, ο οποίος πολιτικός στόχος να εμπεριέχει **ιδεολογία** και να επιθυμεί την αλλαγή των πραγμάτων, την **δραστική αλλαγή των πραγμάτων**, όχι να γίνει ο φόρος λιγότερος ή να αλλάξει ο πασάς ή να συμβούν αλλαγές πολιτικές μικρής κλίμακας.

1.3.2 Η Επανάσταση ως χρέος: "Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος"

Άρα όσοι ιστορικοί χρησιμοποιούν τον όρο **επανάσταση**, ειρήσθω εν παρόδω, χρησιμοποιείται πλέον ευρύτατα, χρησιμοποιείται ευρύτατα αφού πρώτα έχει γίνει μία συζήτηση, εάν αυτό το εγχείρημα το οποίο ξεκίνησε στη Μολδοβλαχία, πέρασε στην Πελοπόννησο, στη Στερεά και στα νησιά, επηρέασε τον ελληνισμό ευρύτερα, χάθηκε σε πολλές πλευρές του ελληνισμού, στέριωσε εκεί που στέριωσε και διήρκησε εννιά χρόνια, είχε τα **χαρακτηριστικά της μεγάλης ιδεολογικής και πολιτικής αλλαγής**, που ζητά ο όρος **επανάσταση**.

Η απάντηση είναι **ναι**. Ο ελληνικός πόλεμος της ανεξαρτησίας ήταν επανάσταση και για να το υποστηρίξει κανείς αυτό μπορεί να στηριχτεί σε διάφορες πλευρές του ελληνικού πολέμου της ανεξαρτησίας, του πολέμου της ελληνικής ανεξαρτησίας, που δικαιολογούν την **τομή** που ζητάει μια επανάσταση. Την κοινωνική, ιδεολογική, πολιτική τομή και αλλαγή που ζητάει ο όρος επανάσταση.

Συνέβη στη διάρκεια της επανάστασης του 1821 κάτι που έφερε **τομή** σε σχέση με την ιδεολογική πλευρά του παρελθόντος; Η απάντηση είναι **ναι**, στον βαθμό που οι μετέχοντες, οι πρωτεργάτες τουλάχιστον της επανάστασης, διότι δεν μπορούμε να μιλήσουμε για τον κάθε μετέχοντα. Ας θυμηθούμε τα λόγια του Κολοκοτρώνη που είπε: «**Η κοινωνία των ανθρώπων ήταν μικρή, η επανάστασις είναι εκείνη που εσχέτισεν όλους τους Έλληνες και μας έμαθε, ότι είμαστε Έλληνες.**» Μας το δίδαξε στο πετσί μας, δεν είναι ότι δεν ήμασταν Έλληνες. Ο εθνικισμός δεν ανακαλύπτει τις ταυτότητες, οι ταυτότητες υπάρχουν από χιλιετίες στους λαούς, όμως τις οργανώνει τις ταυτότητες, τις περιχαράσσει, τους δίνει νόημα τις συγκρίνει με άλλωνών. Το κίνημα του εθνικισμού, του εθνισμού είναι ένα τεράστιο επαναστατικό πραγματικά κίνημα του 19ου αιώνα ιδεολογικά. Μετέφερε τη στάση του **ανθρώπου** από τη στάση του **υπηκόου** μιας αυτοκρατορίας, οποιασδήποτε αυτοκρατορίας. Οι αυτοκρατορίες από την φύση τους είναι πολυεθνικές και είναι μεγάλες περιοχές κυριαρχίας στις οποίες ομιλούνται πολλές γλώσσες και λατρεύονται πολλές θρησκείες, υπηρετούνται πολλές θρησκείες.

Στην περίπτωση της ελληνικής επανάστασης και μόνον ότι εισπράττεται από τους πρωτεργάτες το εθνικό κίνημα και εξελίσσεται σε εθνική επανάσταση, δηλαδή μια επανάσταση που διεκδικεί τις αλλαγές με **βάση την ταυτότητα των Ελλήνων** είναι επαναστατικό. Είναι ένα σημείο που δικαιολογεί τον όρο επανάσταση, διότι ο **εθνικισμός** είναι ο ίδιος μία **νεωτερικότητα**, φέρνει τομή, είναι κάτι νέο και φέρνει τομή. Τώρα η πατρίδα δεν είναι στην ορολογία αναγκαστικά όπως χρησιμοποιούνταν μέχρι τότε ο τόπος που γεννήθηκε, αλλά η λέξη πατρίδα, ο μικρός τόπος που γεννήθηκε, αλλά η λέξη **πατρίδα** πια γίνεται, παίρνει τον όρο **όλοι εμείς** που ανήκουμε στην ίδια, στο ίδιο έθνος, έχουμε την πατρίδα.

Ας θυμηθούμε το «**Μάχου υπέρ πίστεως**», την περίφημη προκήρυξη του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, με την οποία ξεκινά η Επανάσταση του 1821, είναι το εναρκτήριο κείμενο, το δείξαμε σε προηγούμενη στιγμή, της Επανάστασης του 1821, που ξεκινά με τη φράση «**Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος**», το Μάχου υπέρ πίστεως, αν απομονώσουμε αυτή τη φράση δεν είναι επαναστατικό, ανήκει σε μία πάγια θέση και αντίληψη χιλιετιών όπου κανείς πολεμά για την πίστη του. Οι επαναστάσεις μπορεί να φέρνουν τομές αλλά είναι συνέχεια, οι άνθρωποι που τις κάνουν έχουν ζήσει τις συνέχειες και είναι τμήματα και του παρελθόντος και η ελληνική επανάσταση ήταν επανάσταση χριστιανών ορθοδόξων ως επί το πολύ, εναντίων μουσουλμάνων. **Μάχου υπέρ πίστεως δεν είναι τομή**. Ποια είναι η τομή; **Και πατρίδος**. Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος, και η έννοια της πατρίδος εδώ είναι έννοια με εθνικό πρόταγμα. Ποια είναι η πατρίδα δεν είναι ακόμη φανερό στο χάρτη. Δεν ξέρουμε ο Υψηλάντης ακριβώς στο μυαλό του και η Φιλική Εταιρεία, τι όρια θα έβαζαν εθνικά σε αυτή την πατρίδα. Μπορούμε να υποθέσουμε κάποια από **τη χάρτα του Ρήγα** κτλ., κτλ., αλλά είναι η πατρίδα που εμπεριέχει όλους μας, η γη που εμπεριέχει όλους μας, όπου κατοικούμε σε αυτή την πατρίδα και επομένως ξεπερνά το μικρό τοπικό και γίνεται η πατρίδα.

Το άλλο σημείο το οποίο φέρνει τομή στα, ακόμη και στο ξεκίνημα της επανάστασης του 1821 αλλά και στην πορεία του είναι ότι **συνδέεται** όλο αυτό το εγχείρημα με μία **αίσθηση** των Ελλήνων που την ξεκινούν, επαναλαμβάνω των πρωτεργατών, ότι κάνουν **μία κίνηση πολιτική οι Έλληνες οφείλουν στην Ευρώπη**, τη δυτική Ευρώπη, η οποία δυτική Ευρώπη βρίσκονταν στην πρωτοπορία του κόσμου τον αιώνα αυτό. Παρήγαγε υψηλότατο πολιτισμό. Είναι η περιοχή που έφερνε-έφερνε τις πρωτοπορίες σε όλα τα επίπεδα, παγκοσμίως πλέον, διότι είχε **ενστερνιστεί** τα ιδεώδη και τις κατευθύνσεις των **αρχαίων Ελλήνων**, μέσα

από την **Αναγέννηση** και το κίνημα του **Διαφωτισμού**. Αυτή η πραγματικότητα ότι η ιδεολογική βάση, η βάση των σκέψεων και των επιστημών, που είχαν οδηγήσει τη δυτική Ευρώπη της εποχής τους να είναι το σημαντικότερο κομμάτι της ανθρωπότητας, από όλες τις πλευρές, οικονομικά, διπλωματικά πολιτικά, στρατιωτικά, άρα να έχει το μεγαλύτερο κύρος και μέσα σε αυτό το μεγάλο κύρος της δυτικής Ευρώπης να εμπεριέχεται η δικιά τους ιστορία των Ελλήνων, οι αρχαίοι Έλληνες, έκαμε την περίπτωση **του ελληνικού εθνισμού να πατά σε διπλό επαναστατικό πεδίο**.

Ξεκινά η προκήρυξη «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος», και συνεχίζει, «*οι λαοί της Ευρώπης έχουν στραμμένα τα βλέμματά τους εις ημάς και αδημονούν πότε θα κάνουμε την επανάστασή μας*», και συνεχίζει εκείνο το κείμενο ο Μιλτιάδης, ο Θεμιστοκλής, και αναφέρει σειρά αρχαίων Ελλήνων, βρίσκονται στο πλευρό μας, μας οδηγούν. Είναι φυσικό στα κινήματα των εθνισμών, του εθνικισμού, είναι φυσικό όλα **γυρνούν στους αρχαίους τους προγόνους για να αντλήσουν επιπλέον αίσθηση ταυτότητας, επιπλέον αίσθηση συνέχειας**. Τα έθνη έχουν ανάγκη από αυτά τα στοιχεία για να συγκροτήσουν την φυσιογνωμία τους και να γίνουν δυναμικά στη διεκδίκηση της ανεξάρτητης πολιτικής τους δράσης και ύπαρξης. Το κάνει και ο ελληνικός εθνικισμός. Η ελληνική πλευρά του εθνισμού. Στην περίπτωση όμως αυτή οι Έλληνες έχουν το προνόμιο να γυρνούν στους αρχαίους τους προγόνους και να αισθάνονται **διπλό θαυμασμό**.

Πρώτον διότι **είναι σημαντικοί**, κάνω παρένθεση, όλοι οι λαοί θεωρούν τους προγόνους τους σημαντικούς, ακόμη και λαοί που δε θα μπορούσαν να προβάλλουν και πολύ σημαντικούς προγόνους, τους βλέπουν σα σημαντικούς και τους προβάλλουν σα σημαντικούς. Στην περίπτωση των Ελλήνων οι πρόγονοί τους **είναι κατοχυρωμένα σπουδαίοι**. Από ποιους είναι κατοχυρωμένα σπουδαίοι; **Από τις πιο προχωρημένες κοινωνίες του κόσμου**. Άρα οι Έλληνες πατώντας στην αρχαία δόξα μπορούν και βρίσκουν το νήμα που τους χρειάζεται στους εθνισμούς και είναι απαραίτητο και σε κείνους και που τους συνδέει άμεσα με τη δυτική Ευρώπη, που η δυτική Ευρώπη είναι η περιοχή της τομής, των μεγάλων τομών και αυτό βοηθά, **η σχέση με τη δυτική Ευρώπη βοηθά την ελληνική τομή του 19ου αιώνα και την πλευρά των επαναστάσεων** που συνεπιφέρουν οι εξελίξεις το 19ο αιώνα της ελληνικής, του εγχειρήματος πολέμου της ελληνικής ανεξαρτησίας.

1.3.3 Πανελλήνια συμμετοχή ευρέος κοινωνικού φάσματος στον Αγώνα του '21

Λέγαμε στην προηγούμενη ενότητα, θίγαμε σημεία που σχετίζονται με τις τομές που δικαιολογούν τον όρο επανάσταση στην περίπτωση της ελληνικής επανάστασης. Και είπαμε ότι ήδη το ότι έχει υιοθετηθεί η **εθνική ιδέα**, η έννοια της **συνέχειας του έθνους**, η έννοια της **μακράς ιστορίας**, η έννοια της **γλώσσας**, λιγότερο στην περίπτωσή μας για λόγους που θα εξηγήσω, αλλά των διαφόρων **στοιχείων των ταυτοτήτων**, η **συνάφεια** με τους **αρχαίους Έλληνες** και η έννοια της **πατρίδας** που φέρνει ο εθνικισμός σαν ένα, σαν μια σχεδόν μεταφυσική **σχέση ενότητας της γης**, της συνολικής γης, όπου έδρασε ο λαός, το έθνος με τον ίδιο το λαό.

Στην περίπτωση της ελληνικής επανάστασης και μόνο από το ότι η λέξη πατρίδα χρησιμοποιείται σαν ένα πλέον σύνολο εδάφους, ασαφές, χωρίς όρια, αλλά σαν ένα σύνολο εδάφους, και καταφαίνεται και από το γεγονός ότι η Φιλική Εταιρεία συναποτελέστηκε από άτομα, που προέρχονταν από πολλές περιοχές με ελληνικό πληθυσμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Μπορεί να ξεκίνησε στην Οδησό και να ιδρύθηκε στην **Οδησό το 1814**, να μετάφερε την έδρα της στην **Κωνσταντινούπολη**, να είχε σημεία δράσης της σε διάφορες πλευρές της Μαύρης Θάλασσας, όμως η καταγωγή των μελών της Φιλικής Εταιρείας δείχνει ότι **υπήρχε αίσθηση νεωτερική της πατρίδας** και όχι πλέον ο τόπος της γέννησης σου με τη λέξη πατρίδα.

Διαβάζω: Με τα στοιχεία που μέχρι σήμερα έχουμε για τη Φιλική Εταιρεία. Η καταγωγή των μελών, δηλαδή των μελών που είχαν περάσει από μύηση και μπήκαν μέσα στη διαδικασία του πράγματος και μελέτησαν την κατήχηση που σας έδειξα σε άλλη στιγμή. Η μεγαλύτερη ομάδα των συμμετασχόντων στην Φιλική Εταιρεία κατά **37,2%** προέρχεται από την **Πελοπόννησο**. Περίπου το **4%** από τη **Στερεά Ελλάδα**, περίπου το **11%** από την **Ήπειρο**, περίπου το **12%** από τα **νησιά του Ιονίου**, περίπου το **15%** από τα **νησιά του Αιγαίου**, περίπου το **5%** από την **Κωνσταντινούπολη**, περίπου το **6%** από τη **Θεσσαλία**.

Έχουμε δηλαδή ένα ευρύ φάσμα ελληνικών περιοχών που μετέχουν στη Φιλική Εταιρεία για την πατρίδα. Γνωρίζουμε επίσης τα στοιχεία της επαγγελματικής δράσης αυτών των συμμετασχόντων, όσων γνωρίζουμε βέβαια, γιατί δεν είμαστε βέβαιοι ότι γνωρίζουμε το σύνολο, αλλά έχουμε έναν αρκετό αριθμό που μας επιτρέπει συμπεράσματα. Δεν είναι έκπληξη σύμφωνα με αυτά που ήδη έχουμε πει, ότι η πλειοψηφία των μετασχόντων είναι έμποροι. **Το 54% περίπου των μετασχόντων είναι έμποροι.** Εξάλλου και η πρωτοβουλία της Φιλικής Εταιρείας από εμπόρους προήλθε. Το **13% ήσαν δάσκαλοι, γιατροί και γραμματικοί,** δηλαδή συγγραφείς εγγράφων στο πλευρό ηγεμόνων κ.τ.λ. Το **12%** περίπου ήσαν **πρόκριτοι,** δηλαδή πολύ υψηλά, υψηλού κύρους οικογένειες, διαφόρων τόπων, κυρίως κατοχών γης, πρόκριτοι δηλαδή. Οι περισσότεροι εξ' αυτών προέρχονται από την **Πελοπόννησο.** Παρατηρούμε τη δυναμικότητα της Πελοποννήσου. Οι περισσότεροι που μετέχουν στη Φιλική Εταιρεία, οι περισσότεροι, η αναλογικά μεγαλύτερη ομάδα όπως είπαμε πριν, γύρω στο 37% είναι Πελοποννήσιοι, εκ Πελοποννήσου η καταγωγή τους. Και από αυτούς ένα ποσοστό σημαντικό είναι οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου, δηλαδή οι μεγάλες οικογένειες της Πελοποννήσου. Αυτό και αν έχει παίξει ρόλο στην επανάσταση του 1821. Το **9,5% κληρικοί.** Άλλο ένα ενδιαφέρον στοιχείο. Η εκκλησία δεν έχει μικρή εκπροσώπηση στην επανάσταση του 1821. Ένα περίπου **9% είναι στρατιωτικοί** διαφόρων τύπων, αρματολοί, κλέφτες, κάποιι της Πελοποννήσου, μισθοφόροι κτλ. και οι **αγρότες** εκπροσωπούν μόνο το **0,60%,** δηλαδή ο μεγάλος πληθυσμός που είναι οι αγρότες δεν μπαίνουν σε αυτή τη διαδικασία, ή δεν μαθαίνουν, ή δεν τους προσεγγίζουν τόσο συστηματικά οι πράκτορες της Φιλικής Εταιρείας, διότι προφανώς στόχευαν στην κατήχηση ατόμων, τα οποία θα έχουν μια διαπερατότητα στην κοινωνία και έτσι θα περάσει περισσότερο εύκολα η εκκίνηση της επανάστασης, όταν θα είναι να ξεκινήσει.

Το ένα σκέλος λοιπόν είναι αυτό, ότι στην προετοιμασία της η επανάσταση καλύπτει ένα στρώμα, όχι ένα, αλλά ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών διαστρωμάτων της προεπαναστατικής ελληνικής κοινωνίας, και επίσης άτομα που προέρχονται από πολλές περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας στην οποία κατοικούν Έλληνες σε σημαντικό βαθμό.

1.3.4 Ενεργή συμμετοχή Φιλελλήνων στα πολεμικά και στα πολιτικά πράγματα του '21

Το άλλο σκέλος το οποίο μόλις θίξαμε στην προηγούμενή μας ενότητα και συνδέεται μ' αυτό, δηλαδή η ανάπτυξη του εθνικού αισθήματος τουλάχιστον των πρωτεργατών συνδέεται και με το αίσθημα που είπαμε της κοινότητας των Ελλήνων με την πρωτοπόρα δυτική Ευρώπη και με ένα **αίσθημα καθήκοντος,** ότι έχουν να κάνουν επανάσταση ως καθήκον στη δυτική Ευρώπη, η οποία τίμησε τόσο πολύ τους προγόνους της και τους έχει αναγάγει σε πρότυπα σοφίας από τα οποία και αντλεί.

Η ελληνική επανάσταση δεν έμεινε μόνο σε αυτό, όσον αφορά το πιο προχωρημένο τμήμα του κόσμου, δηλαδή τη δυτική Ευρώπη, διότι αντίθετα με την επανάσταση των Σέρβων, ας πούμε, στην επανάσταση των Σέρβων δεν μετέσχε κανένας μη Σέρβος, διορθώνω, υπήρξαν Βαλκάνιοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας που πήγαν να βοηθήσουν τη σερβική πλευρά, μέσα από την οθωμανική αυτοκρατορία, δεν ήρθαν Ευρωπαίοι να πολεμήσουν στο πλευρό των Σέρβων.[01:22] Ένθετη σημείωση: {Οι Σέρβοι βοηθήθηκαν σε κάποια φάση της Επανάστασής τους από την Ρωσία.}. Στην ελληνική επανάσταση, ακριβώς επειδή είναι η επανάσταση των Ελλήνων, που για τη δυτική Ευρώπη η λέξη Έλληνας έχει μια ιερή σημασία λόγω των αρχαίων Ελλήνων, η ελληνική επανάσταση συνδυάστηκε με ένα φαινόμενο, του πρώτου μισού του 19ου αιώνα που ονομάζεται **φιλελληνισμός.** **Συγκίνησε** η ελληνική επανάσταση, δεν έφερε μόνο θετικά μηνύματα στη δυτική Ευρώπη. Έφευγαν συχνά κακές ειδήσεις για την ελληνική επανάσταση, υπήρχαν και πλευρές των ευρωπαϊκών κοινωνιών που δεν μιλούσαν με θετικό πρόσημο για τους Έλληνες, αλλά κατά κανόνα τα όσα συνέβαιναν εκεί στις περιοχές, τις επαναστατημένες περιοχές, άγγιζαν την καρδιά μιας Ευρώπης, η οποία ζούσε τον 19ο αιώνα.

Ο 19ος αιώνας είναι **αιώνας οραμάτων,** είναι ο αιώνας του **ρομαντισμού.** Παιδί της γαλλικής επανάστασης δεν είναι μόνο ο εθνικισμός και οι επαναστάσεις που ακολουθούν. Είναι και ο ρομαντισμός που πάει μαζί, και ο ρομαντισμός είναι ένα ολόκληρο κίνημα στον 19ο αιώνα **μελέτης** του παρελθόντος, **συγκίνησης από το παρελθόν,** άντλησης γεύσης και δύναμης από το παρελθόν, για να εκτιναχθείς στο μέλλον, όχι για να μείνεις στο παρελθόν.

Έτσι η ελληνική πλευρά κάνει αυτό ακριβώς. Μπαίνει στη ρομαντική πλευρά της Ευρώπης, επίσης επαναστατική είναι ο **ρομαντισμός**, είναι τμήμα των επαναστατικών εξελίξεων του ευρωπαϊκού 19ου και επομένως του παγκοσμίου 19ου αιώνα, και στην ελληνική περίπτωση γίνεται ακόμη πιο διεισδυτικό, ακριβώς διότι οι Δυτικοευρωπαίοι εισπράττουν μέσα σε αυτό το κλίμα, που είναι κλίμα ηρωισμού. Ο 19ος αιώνας είναι **ηρωικός αιώνας**, είναι αιώνας των εξεγέρσεων του 1848, των προετοιμασιών για τη δημιουργία εθνικών κρατών. Τα γερμανικά κρατίδια, τα διακόσια τόσα γερμανικά κρατίδια είναι σε αναβρασμό, σε εθνικό αναβρασμό, για να ενωθούν και να αποτελέσουν ενιαία εθνική χώρα, όπως και έγινε **η Γερμανία το 1870**. Στην **Ιταλία** το εθνικό κίνημα ο ρομαντισμός δρα επαναστατικά. Στην **Αυστριακή αυτοκρατορία** υπάρχουν τέτοιες διαδικασίες και διεργασίες. Αποτέλεσμα είναι μέσα στην Ευρώπη να υπάρχει μια συγκίνηση, μια ετοιμότητα μάχης, μια ετοιμότητα πολέμου που **ακουμπά στον Διαφωτισμό, στη γαλλική επανάσταση, στον εθνικισμό, στο ρομαντισμό**.

Στην ελληνική πλευρά όμως, η επαφή της πηγής αυτών των επαναστατικών συλλήψεων του 19ου αιώνα, είναι πιο άμεση, πιο εύκολη, πιο απλή, γιατί τον Βούλγαρο δεν τον ξέρει η δυτική Ευρώπη. Ακούει τη λέξη Βούλγαρος, πού είναι αυτός, τι είναι ακριβώς οι Βούλγαροι. Οι Βούλγαροι είχαν υπάρξει μια σπουδαία, δυνατή, μια δυνατή περιοχή στα όρια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας όταν άρχισαν να δημιουργούνται τα κράτη τους στο μεσαίωνα. Μετά; Καταλήφθηκαν από τους Οθωμανούς. Η λέξη Βούλγαρος ξεχάστηκε, ενώ η λέξη Έλληνας, για τον υπόλοιπο κόσμο **είχε πάντα σημασία**, πάντα σημασία. Έτσι ότι συμβαίνει στην Ελλάδα κινητοποιεί, συγκινεί και έτσι στην περίπτωση των Ελλήνων έχουμε μια τομή, όχι μόνο υποστηρίζονται οι Έλληνες συναισθηματικά, ιδεολογικά, γράφονται κείμενα συγκινητικά για αυτούς σε εφημερίδες της Ευρώπης και της Αμερικής, **αλλά** έρχονται στον πόλεμο της ελληνικής ανεξαρτησίας και **συμπολεμούν** με τους Έλληνες, μερικές εκατοντάδες, έως και χιλιάδες Ευρωπαίων ατόμων από την Ευρώπη **φιλελλήνων**.

Σας δίδω εδώ [6:32] έναν κατάλογο που έχει εκπονηθεί σε σχέση με τον αριθμό των Ευρωπαίων και Αμερικανών φιλελλήνων, των φιλελλήνων γενικά, που ήρθαν και πολέμησαν κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1821 μαζί με τους Έλληνες.

Συνολικά, ο συνολικός αριθμός που γνωρίζουμε είναι 940 άτομα. Γνωρίζουμε ότι αρκετά δεν καταγράφηκαν, πιστεύουμε ότι ήταν περισσότεροι από 1000. Ήρθαν αυτά τα άτομα και πολέμησαν μαζί με τους Έλληνες και ήσαν διαφόρων εθνικοτήτων, διαφόρων προελεύσεων. Το μεγαλύτερο τμήμα των φιλελλήνων που συμπολέμησαν με τους Έλληνες ήσαν γερμανικής καταγωγής. Από τους 489, που πολέμησαν μεταξύ του 1821-22 με τους Έλληνες, τα 265 άτομα είναι **Γερμανοί**. Δεύτεροι είναι οι **Γάλλοι, Ιταλοί, Άγγλοι, Ελβετοί, Πολωνοί, Ολλανδοί, Βέλγοι, Αμερικανοί, Ούγγροι, Σουηδοί, Δανοί, Ισπανοί** και άτομα, κάποια άτομα που γνωρίζουμε αλλά δεν ξέραμε την εθνικότητά τους. Στον συνολικό αριθμό, εδώ εκτίθενται και κατά περίοδο πόσοι μετέχουν, βλέπουμε ότι στην πρώτη περίοδο, περίοδο 1821-22 ήρθαν να πολεμήσουν για τους Έλληνες ο μεγαλύτερος αριθμός των φιλελλήνων. Στις επόμενες χρονιές μειώνεται ο αριθμός των φιλελλήνων. Στο 1823-24 μειώνεται σαφώς. Ο αριθμός των φιλελλήνων ξανά αυξάνεται από τα μέσα του 1825-27, ξανασυγκινείται, δηλαδή, η Ευρώπη και έρχονται εδώ άτομα να πολεμήσουν με τους Έλληνες. Συνολικά οι περισσότεροι που μετέσχαν σε πολέμους δίπλα στους Έλληνες, για την ελληνική ανεξαρτησία, ήσαν οι Γερμανοί, στα 940 άτομα τα 342 Γερμανοί, οι Γάλλοι 196, οι Ιταλοί 137, οι Άγγλοι 99, οι Ελβετοί 35, και πάει λέγοντας. Στην παρένθεση δίπλα στον αριθμό του συνόλου των συμμετασχόντων δίδεται ο αριθμός των θανόντων στα πεδία των μαχών για την Ελλάδα. Και είναι οι Γερμανοί φιλέλληνες με απόσταση, η μεγαλύτερη ομάδα που έδωσε τη ζωή της για την Ελλάδα. Στους 313 φιλέλληνες που έπεσαν στα πεδία των μαχών για την Ελλάδα, οι 142 ήταν Γερμανοί δηλαδή σχεδόν το 50% και ακολουθούν οι Γάλλοι με 60 φιλέλληνες, οι Ιταλοί με 42 και πάει λέγοντας.

Η παρουσία αυτού του αριθμού των φιλελλήνων στην ελληνική επανάσταση συνδυάζεται και με τον αριθμό των **φιλελληνικών εντύπων** που εκδίδονται στην Ευρώπη στην περίοδο της ελληνικής επανάστασης και τα έντυπα αυτά, θα σας διαβάσω κάποια στοιχεία. Τα περισσότερα φιλελληνικά έντυπα της περιόδου 1821-1833, συνολικά είναι **2300 τίτλοι** φιλελληνικών εντύπων που κυκλοφόρησαν στην Ευρώπη και στην Αμερική.

Τα περισσότερα φιλελληνικά έντυπα [11:02] εκδίδονται στη Γαλλία με ποσοστό 46%, δεύτερα είναι τα γερμανικά κράτη με ποσοστό 21,5% η Αγγλία, οι Κάτω Χώρες, η Ελβετία, σπουδαία περιοχή φιλελληνισμού, οι Η.Π.Α. της Αμερικής και παραδόξως η Ρωσία δεν έχει μεγάλη-αν προσέξαμε στους φιλέλληνες Ρώσοι δεν υπάρχουν. Στους φιλέλληνες που ήρθαν να μετάσχουν στην ελληνική επανάσταση Ρώσοι δεν υπάρχουν. Δεν ήρθαν να πολεμήσουν Ρώσοι μαζί με τους Έλληνες, ούτε Ρώσος πέθανε για τους Έλληνες. Ίσως γιατί η Ρωσία πολεμούσε έτσι κι αλλιώς την οθωμανική αυτοκρατορία, οπότε εμμέσως βοηθούσαν σε αυτό.

Έτσι η ευρωπαϊκή πλευρά και η αμερικανική πλευρά που είναι προχωρημένες, οι πιο προχωρημένες περιοχές του κόσμου, στέλνουν εδώ, δεν στέλνουν, αλλά έρχονται μόνοι τους και πολεμούν για τους Έλληνες, αλλά δεν πολεμούν μόνο, αλλά παίζουν ρόλο εκ των πραγμάτων και στις ιδεολογικές και πολιτικές διαδικασίες οι οποίες συνοδεύουν την ελληνική επανάσταση του 1821.

Γιατί η **επανάσταση του 1821 δεν ήταν μόνο μάχες**, ήταν και **πολιτικές ζυμώσεις**. Και οι πολιτικές ζυμώσεις που έγιναν στην περίπτωση της επανάστασης του 1821, είναι νεωτερικού τύπου, δηλαδή είναι ζυμώσεις οι οποίες στηρίζονται στο πνεύμα του **φιλελευθερισμού** που είναι **νεωτερικότητα**, είναι τομή, είναι επανάσταση, παγκοσμίως τον 19ο αιώνα και δεν στηρίζονται στο παλιό οθωμανικό παρελθόν του πολιτικού κόσμου του παρελθόντος αυτού.

1.3.5 Συναισθηματική και ιδεολογική σύνδεση του Αγώνα με τις ευρωπαϊκές ιδέες του 18ου & 19ου αι.

Λέγαμε λοιπόν πριν στην προηγούμενή μας ενότητα, πως ο **συνδυασμός των συλλήψεων του ελληνικού εθνικισμού**, του ελληνικού εθνικού οράματος, με τον κεντρικό πυρήνα των **συλλήψεων της Ευρώπης**, η οποία εξάλλου τροφοδοτεί και τροφοδοτείται από τον θαυμασμό για την αρχαία Ελλάδα είναι μέσα στις **τομές αυτής της επανάστασης**.

Οι Έλληνες πλέον δε μιλούν με όρους της μακράς τουρκοκρατίας κατά την οποία η ταυτότητα ήταν του χριστιανού ορθοδόξου, **μιλούν με όρους νεωτερικούς**, με τον όρο **πατρίδα**, με τον όρο **δικαίωμα στην ευδαιμονία** και στην ευτυχία, επαναστατικός όρος του Διαφωτισμού. Με τον όρο φίλος, ο **όρος φίλος είναι επαναστατικός** όρος στο Διαφωτισμό. Είναι πως είναι στον κουμμουνισμό (ο όρος) σύντροφος, γι' αυτό και η Φιλική Εταιρεία είναι η κοινότητα των φίλων. Η κοινότητα των αισθημάτων για τη δράση την κοινή, προκειμένου να επιτευχθεί η ευτυχία που είναι δικαίωμα των ανθρώπων εφ' όσον χρησιμοποιούν ελεύθερα τη σκέψη και τη λογική τους για να φτάσουν στην ελευθερία των αποφάσεων που είναι το απαύγασμα, το πολιτικό απαύγασμα του Διαφωτισμού και είναι επαναστατικό αυτό. Πιο επαναστατικό δε γίνεται στο 19ο αιώνα. Είναι μέσα στα κείμενα των Ελλήνων της εποχής που φυσικά χρησιμοποιούν συνεχώς και για εσωτερική και για εξωτερική ταυτοποίηση τους αρχαίους Έλληνες.

Επανέρχομαι στο «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος». «*Η ώρα ήλθεν, ω άνδρες Έλληνες. Προ πολλού οι λαοί της Ευρώπης πολεμούντες υπέρ των ιδίων δικαιωμάτων και της ελευθερίας αυτών, μας προσκάλεσε εις μίμησην.*» Το διαβάσαμε και πριν. «*Προκειμένου να φτάσουμε στην ελευθερίαν και δια αυτής πάσαν αυτών την ευδαιμονίαν.*» Είναι επαναστατικό. Και τελειώνει το Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος: «*Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι. Η πατρίς μας προσκαλεί.*» [02:40] Και μόνο η ορολογία.

Να διαβάσω κάτι άλλο που είναι συναφές, πριν προχωρήσουμε στην ίδια κατεύθυνση. Η πρώτη χώρα του κόσμου, που χαιρέτησε την ελληνική επανάσταση, δηλαδή στην ουσία αναγνώρισε τους Έλληνες ως επαναστατημένο λαό, είναι η **δημοκρατία της Αϊτής**, στη Λατινική Αμερική, της οποίας ο πρόεδρος, ο Ζαν Πιερ Μπουαγιέ, ήταν γαλλική (αποικία) στις 15 Ιανουαρίου το 1822, εύχεται στους Έλληνες: «*Να μπορέσουν όμοιοι με τους Έλληνες της αρχαιότητας τους προγόνους τους, υπό τις διαταγές του Μιλτιάδη που τους οδηγεί, να επιτύχουν στο πεδίο ενός νέου Μαραθώνα*», δηλαδή η μάχη που δίνουν οι Έλληνες με τους Οθωμανούς είναι η ίδια που έδιναν οι αρχαίοι Έλληνες με τους Πέρσες, «*τον θρίαμβον της υπόθεσης που ανέλαβεν για την υπεράσπιση των δικαίων τους, της θρησκείας, και της πατρίδας.*»

Άλλο ένα έγγραφο που ήθελα να σας δείξω [04:12] από τα πρώτα έγγραφα που παρήχθησαν με τη μεταφορά της επανάστασης στην Πελοπόννησο, και προέρχεται από τη Μεσσηνία, υπογράφεται από τον

Πετρόμπη Μαυρομιχάλη. Ο **Πετρόμπης Μαυρομιχάλης** ήταν η εμβληματική οικογένεια της Μάνης, που επιγράφεται: Προειδοποίησις εις τας Ευρωπαϊκάς αυλάς εκ μέρους του φιλογενούς, φίλος του γένους του, αρχιστρατήγου των Σπαρτιατικών στρατευμάτων, η Μεσσηνία, η Λακωνία, η Μάνη, συγκροτούν Σπαρτιατικό στράτευμα, Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής συγκλήτου, και υπογράφει 23 Μαρτίου 1821, **εν Καλαμάτα εκ του Σπαρτιατικού στρατοπέδου**.

Η αρχαία Ελλάδα είναι παρούσα, ζει, επαναλαμβάνεται και δεν επαναλαμβάνεται απλώς σαν απομίμηση μεταφορά καινού αισθήματος, αλλά εμπνέει τους Έλληνες στην τομή, που πάνε να κάνουν. **Να ανατρέψουν τα πράγματα συνολικά**, στην κατεύθυνση του Διαφωτισμού, αυτό περιμένουν και οι εκτός Ελλάδος συμμετέχοντες στο ίδιο κλίμα και φαίνεται σε όλα τα κείμενα.

1.3.6 Η υπονόμηση του ηθικού κύρους του σουλτάνου ως πράξη επαναστατική

Λέγαμε λοιπόν πριν, ότι οι φιλέλληνες, ο φιλελληνισμός όλο αυτό το κλίμα του εξωτερικού που ήρθε και στο εσωτερικό, διότι εκατοντάδες άνδρες ήρθαν να πολεμήσουν και πολέμησαν μαζί με τους Έλληνες και εκατοντάδες ανάμεσα σε αυτούς έπεσαν στα πεδία των μαχών. Δεν έμεινε μόνο σε αυτό αλλά επηρέασε και τις πολιτικές αποφάσεις που επήρε το έθνος και που έφεραν τομές. Διότι η ελληνική επανάσταση **παρήγαγε πολιτική**.

Δεν ήταν μόνο σύγκρουση των όπλων στη βάση μιας παραδοσιακής κοινωνίας, αλλά μέσα στη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης οι Έλληνες συνεκάλεσαν τρεις, τις εξής τέσσερις, γιατί η τρίτη της Τροιζήνας ήταν περίπλοκη, τρεις εθνοσυνελεύσεις στις οποίες παρευρέθησαν **παραστάτες**, δηλαδή **εκπρόσωποι** του έθνους από όλα τα μέρη όπου υπήρχε ελληνισμός της οθωμανικής αυτοκρατορίας και συνέθεσαν πολιτικά κείμενα και δημιούργησαν κυβερνήσεις, για να κυβερνήσουν αυτό τον επαναστατημένο χώρο, δικές τους κυβερνήσεις. Και οι κυβερνήσεις τις οποίες συνέλαβαν και συνέθεσαν, μπορεί να μη λειτούργησαν βέβαια, διότι θα το δούμε και σε επόμενα κεφάλαια, δεν μπόρεσε το έθνος στη διάρκεια της επανάστασης να λειτουργήσει συντεταγμένα στη βάση όσων αποφάσιζε, δεν το επέτυχε, αντιθέτως τα πράγματα οδήγησαν σε συγκρούσεις, όμως στις τρεις του εθνοσυνελεύσεις αποφάσισε και συνέγραψε πολιτικά κείμενα στην κατεύθυνση απολύτως των πιο προχωρημένων πολιτικών συλλήψεων της εποχής.

Η διοίκηση του επαναστατημένου έθνους περιελάμβανε **βουλευτικό, εκτελεστικό**, δηλαδή ξεχωρισμό της νομοθετικής από την εκτελεστική εξουσία, και επίσης ανεξάρτητη **δικαστική εξουσία**, τόσο στην Επίδαυρο, όσο και στο Άστρος, όσο και στην Τροιζήνα που αυτή η σύλληψη διοίκησης ανήκει στις πιο φιλελεύθερες και πιο προχωρημένες συλλήψεις που υπάρχουν εκείνη την εποχή στη δυτική Ευρώπη, άρα είναι **μίμηση**. Κι όμως κι αν είναι μίμηση, είναι από μόνη της ένα **επαναστατικό βήμα**.

Διότι ο ελληνισμός δεν επιλέγει να διοικηθεί στην **κατεύθυνση του παρελθόντος**. Θα μπορούσε ο ελληνισμός να επιλέξει ένα άτομο που να είναι στη θέση του σουλτάνου, λέμε ένας Έλληνας, που να έχει τις λειτουργίες που είχε ο σουλτάνος. Δεν κάνουν αυτό. Επιλέγουν να υπάρξει βέβαια κεφαλή, επιλέγουν επικεφαλής του εκτελεστικού, που είναι ο πρωθυπουργός θα λέγαμε, θα μπορούσαν να έχουν επιλέξει βασιλέα. Σε όλη τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης επανέρχονταν και επανέρχονταν η συζήτηση για τον **βασιλέα**.

Στο σημείο αυτό πρέπει να πω ότι η ύπαρξη βασιλέως δεν αναιρεί καθόλου την πρωτοπορία της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, που εκείνη την εποχή ήταν πρωτοποριακή. Εξάλλου οι πιο προχωρημένες δημοκρατίες του κόσμου, την περίοδο του φιλελευθερισμού του 19ου αιώνα, έχουν βασιλέα. Η Αγγλία που είναι η πρωτοπόρα χώρα, εκείνη που οδήγησε την ανθρωπότητα στον 19ο αιώνα στην σύλληψη του δημοκρατικού πολιτεύματος, που σήμερα έχει το περισσότερο μέρος της γης ή επιδιώκει να έχει το περισσότερο μέρος της γης, είναι μία **βασιλευόμενη δημοκρατία** στην Αγγλία μέχρι σήμερα υπάρχει βασιλεύς. Στις πιο επιτυχημένες δημοκρατίες της Ευρώπης υπάρχουν βασιλείς μέχρι σήμερα. Η Νορβηγία έχει βασιλέα, η Σουηδία έχει βασιλέα, η Ολλανδία έχει βασιλέα, η Δανία έχει βασιλέα, το Βέλγιο έχει βασιλέα, το Λουξεμβούργο έχει δούκα, τέλος πάντων κάτι σαν βασιλέα. Θέλω να πω ότι δεν είναι αντιθετικό με την επαναστατική πλευρά της δημοκρατίας του 19ου αιώνα να υπάρχει βασιλεύς. Και μέχρι σήμερα. Το θέμα είναι τι δικαιδοσίες έχει ο βασιλεύς. Ποια είναι τα όρια των δικαιοδοσιών του και ποιος έχει την

ισχυρότερη πλευρά της διοικήσεως, το κοινοβούλιο και η αντιπροσωπευτική πλευρά της δημοκρατίας ή ο βασιλεύς.

Το λέω αυτό στην περίπτωση των Ελλήνων στις συνελεύσεις τους στις οποίες δεν παρευρίσκονταν, στην πρώτη παρευρίσκονταν κιόλας με διάφορους τρόπους φιλέλληνες, πάντως στις αποφάσεις τους και στη συγγραφή των αποφάσεων τους, πολλές φορές συμμετείχαν εκ των **φιλελλήνων** άτομα τα οποία γνώριζαν καλά τα πολιτικά πράγματα στην Ευρώπη και **έδιναν κατευθύνσεις** και βοήθεια σε διάφορα ζητήματα.

Εδώ [6:04] έχω την πρώτη σελίδα του προσωρινού πολιτεύματος της Ελλάδος που ψηφίστηκε στην Επίδαυρο, στην **εθνοσυνέλευση Επίδαυρου**, που έλαβε χώρα τον Δεκέμβριο του 1821 και στον Ιανουάριο του 1822 και επιγράφεται: «**Εν ονόματι της Αγίας και Αδαιρέτου Τριάδος**», ένταση εδώ, τονίζεται πάντα η θρησκευτική πλευρά η οποία ήταν πάντα τεράστιας σημασίας σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας και παίζει μεγάλο ρόλο στη σύγκρουση που ακολουθεί.

Η πρώτη φράση είναι **το Ελληνικόν Έθνος**, *το υπό την φρικώδη Οθωμανικήν δυναστείαν, μη δυνάμενον να φέρη τον βαρύτετον και απραδειγμάτιστον ζυγόν της τυραννίας*, (η λέξη τυραννία χρησιμοποιήθηκε από τον ευρωπαϊκό διαφωτισμό πάρα πολύ στις πολιτικές τους συζητήσεις, σε σχέση με την ελευθερία. Στη γαλλική ορολογία η λέξη «**tyrannie**» ήταν σε συνεχή χρήση στη διάρκεια της επανάστασης της γαλλικής), *και αποσείσαν αυτόν με μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον δια των νομίμων παραστατών του*, δηλαδή εκπροσώπων από όλες τις πλευρές, *εις Εθνικήν συνηγμένων Συνέλευσιν, ενώπιον Θεού και ανθρώπων «Την Πολιτικήν αυτού Ύπαρξιν και Ανεξαρτησίαν» εν Επίδαυρω την 1ην Ιανουαρίου έτη 1822 και πρώτον της Ανεξαρτησίας*. Μετρούν τα έτη κατά τον τύπο της γαλλικής επανάστασης. Η γαλλική επανάσταση άρχισε σε μία φάση της να μετρά τα έτη με το πρώτο έτος της ελευθερίας, δεύτερο έτος της ελευθερίας, κ.τ.λ.

Η επίδραση δηλαδή του Διαφωτισμού, του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, είναι τεράστιας κλίμακας στην ελληνική υπόθεση και αυτό από μόνο του φέρνει **τομές** που είναι **επαναστατικές**. Μία σοβαρότατη ανατροπή είναι και εκείνη, πολιτικού τύπου και συνδυάζεται με τα όσα είπαμε, είναι η διαγραφή μιας πραγματικότητας αιώνων, ότι ο **σουλτάνος** για 500, 400, 600 χρόνια ανάλογα με την περιοχή, για αιώνες ήταν ο **ανώτατος άρχων** και η οθωμανική διοίκηση είχε μια συγκεκριμένη δομή. Η κοινωνία η οθωμανική είχε τη μορφή της πυραμίδας. Στην κεφαλή ήταν ο σουλτάνος, ο οποίος είχε απόλυτη εξουσία, αυτός τοποθετούσε όλους τους διοικητικούς παράγοντες σε κάθε επίπεδο, σε όλη την αυτοκρατορία και αυτός είχε τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο για όλα τα πράγματα. Αυτό κατελήφθη με την ελληνική επανάσταση. Η **ελληνική επανάσταση επέλεξε ένα δυτικού τύπου δημοκρατικό αντιπροσωπευτικό κοινοβουλευτικό πολίτευμα**.

Το δεύτερο δε ο σουλτάνος, στους αιώνες στους μακρείς δεν ήταν απλώς η ανώτατη εξουσία, αλλά με χίλιους μύριους τρόπους, προσπαθούσε τουλάχιστον να περνάει και εν μέρει το περνούσε στους υπηκόους, ότι ο ίδιος είναι ο πατέρας, που αγαπά τα παιδιά του. Όλοι του οι υπήκοοι για κείνον είναι παιδιά του, και το μόνο που σκέφτεται είναι το καλό τους. Ο ίδιος το μόνο που επιθυμεί είναι να επικρατεί η **απόλυτη δικαιοσύνη** στη χώρα. Να μη βλάπτεται κανείς, ενώ δε θα 'πρεπε. Τα φερμάνια του και η όλη πρακτική του σουλτάνου για αιώνες ήταν τέτοια που απέδιδε, εάν συνέβαιναν αδικίες, εάν συνέβαιναν κακά, τα πράγματα στους υφισταμένους του. Δηλαδή την **ευθύνη** των αρνητικών χειρισμών ή των αδικιών ή των απαραδέκτων καταστάσεων το είχαν οι πασάδες, το είχαν οι καδήδες, **το είχαν οι υφιστάμενοί του διοικητικοί υπάλληλοι**, ο ίδιος έμενε στο απυρόβλητο ως αγαθός πατέρας, ο οποίος βέβαια αν έκανε κάτι εναντίον του πατέρα, όπως πρέπει να κάνει ο σωστός πατέρας, **τιμωρούσε βαρύτερα**, αλλά εάν το παιδί, δηλαδή ο υπήκοος, ακολουθούσε τα όσα έπρεπε να ακολουθεί ο σουλτάνος μόνο εκείνο σκεφτόταν και το καλό του.

Επειδή ακριβώς υπήρχε αυτή η πολιτική, που είναι βαθιά πολιτική διάσταση του κλίματος του σουλτάνου μέσα στους υπηκόους-όταν ήρθε η ώρα της επανάστασης **χρειάστηκε να υπονομευθεί** αυτή η εικόνα του σουλτάνου ανάμεσα στους ραγιάδες, ανάμεσα στους **ζιμήδες**, τους μη μουσουλμάνους δηλαδή κατοίκους της αυτοκρατορίας και ο Ρήγας το κάνει συστηματικά.

Ο **Ρήγας Βελεστινλής**, στις δεκαετίες 1770, 1780 μέχρι τον θάνατό του. Ακούστε πως γράφει στα γραπτά του. Εστιάζει στο, σουλτάνο επίτηδες. «*Ο τύραννος ονομαζόμενος σουλτάνος κατέπεσεν ολοτελώς εις τας*

βρωμεράς θηλυμανείς ορέξεις του, επερικυκλώθει από ευνούχους και αιμοβόρους αμαρτηστάτους αυλικούς. Ελησμόνησε και καταφρόνησε την ανθρωπότητα. Εσκληρύνθη η καρδιά του κατά της αθωότητας. Ο πλέον ήσυχος, ο πλέον αθώς, ο πλέον τίμιος πολίτης κινδυνεύει κάθε στιγμή να γίνει ελεεινή θυσία της τυραννικής φαντασίας ή των αγρίων τοποτηρητών ή αναξίων μεγιστάνων του τυράννου».

Στην ίδια κατεύθυνση ο Αδαμάντιος Κοραής στα κείμενα, στα επαναστατικά κείμενα που γράφει πριν από την επανάσταση στις αρχές του 19ου αιώνα συνεχώς αναφέρει τις φράσεις: «ο αιμοβόρος σουλτάνος, ο άσπλαχνος τύραννος, ο άνανδρος τύραννος, περικυκλωμένος από γυναίκας και ευνούχους, εξασθενημένος και την ψυχήν και το σώμα υπό των ηδονών την κατάχρησιν». Στην «**Ελληνική Νομαρχία**» που διαβάσαμε την προηγούμενη φορά, ο «**Ανώνυμος ο Έλληνας**» όταν εξέδωσε το έργο αυτό αναφέρεται στο σουλτάνο. Το έργο αυτό κυκλοφόρησε στις αρχές του 19ου αιώνα και ήταν στο πλαίσιο των ανωνύμων επαναστατικών κειμένων, τα οποία κυκλοφόρησαν μεταξύ των Ελλήνων της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εκεί στην πρώτη δεκαετία του 19ου αιώνα. Στην «Ελληνική Νομαρχία» λοιπόν ο «Ανώνυμος ο Έλληνας» γράφει για το σουλτάνο: *ο σουλτάνος είναι πάντι ελεύθερος από κάθε στοχασμόν περί της διοικήσεως και είναι ωσάν να μην είναι. Αυτός δεν είναι εις χρέος να εξεύρει άλλο, ειμί να τρώγει, να κοιμάται και να στέκεται στο άλογον. Αυτό λοιπόν το άγαλμα της μωρίας εκλέγει έναν απ' τους δούλους της ασωτίας του και τον κηρύττει αντιβασιλέα. Ω! αλίμονον εις τους Έλληνας όπου τον υπακούωσιν.*

Επομένως μέσα στις **επαναστατικές πράξεις** των ανθρώπων που προετοίμασαν την επανάσταση, ήταν η **υπονόμευση** του κύρους του σουλτάνου, κάτι το οποίο φυσικό είναι, η οθωμανική αυτοκρατορία στους αιώνες που είχαν κυλήσει είχε προσπαθήσει και επιτύχει, σε ένα βαθμό να το στερεώσει, να το παγιώσει στις πλευρές αυτές και επίσης ο Αδαμάντιος Κοραής όταν ξεκίνησε η ελληνική επανάσταση, ακόμη συζητά για την περίπτωση του τυράννου του σουλτάνου και γράφει μία σπουδαία φράση. «*Η μωρία της εξουσίας*», ο σουλτάνος μόλις έγινε η επανάσταση θυμίζω, ξεκίνησε η επανάσταση, διέταξε εκτεταμένες σφαγές, «*η μωρία της εξουσίας φονευούσης τους ιδίους φίλους και κηρυττούσης ασυστόλως την απόφασίν του να εξολοθρεύσει όλον το γένος ημών*», διότι ο σουλτάνος έκανε τυφλές σφαγές την εποχή αυτή, «**έδωκεν εθνικήν μορφήν εις την επανάστασιν**».

Τι θέλει να πει με αυτή τη φράση; Ήταν βλακεία του σουλτάνου, ανοησία του σουλτάνου, το λέει καθαρά, διότι έκαμε το μέσο άνθρωπο να αισθανθεί ότι ο σουλτάνος αυτός δεν μπορεί να είναι εκείνο που ενδεχομένως ευελπιστούσε, δηλαδή το στήριγμά του, η βοήθειά του, εκείνος ο οποίος θα προστάτευε από την αδικία, και εξ αυτού έδωσε εθνικήν υπόστασιν στην επανάσταση, **αποκολλήθηκε** δηλαδή **συναισθηματικά** ο Έλληνας από οποιαδήποτε συναισθηματική σχέση με τον **πατέρα σουλτάνο** και αισθάνθηκε **ότι ανήκει σε ένα έθνος για να πολεμήσει μ' αυτό, ξανά, συστηματικά.**

1.3.7 Ο τεκτονισμός ως όχημα επανάστασης

Μιλάμε για την επαναστατική τομή της διείσδυσης των ευρωπαϊκών, πολιτικών, ιδεολογικών συντεταγμένων στην ελληνική περίπτωση της επανάστασης του 1821, κάτι το οποίο πιστεύουμε ότι δικαιολογεί ανάμεσα σε άλλα πολλά τον όρο **επανάσταση** και όχι μόνο **πόλεμο**, και **όχι εξέγερση**. Συναφές με το ζήτημα των καινούριων στοιχείων που συνέβησαν με την προετοιμασία και την έναρξη της επανάστασης του 1821, που είναι και αυτό απότοκο του συνδέσμου με την ευρωπαϊκή πλευρά και τα τεκταινόμενα εκεί. Είναι μια άλλη διάσταση που τελευταία μελετάται και όσο μελετάται τόσο περισσότερα στοιχεία αντλούμε γι' αυτό.

Ένα μεγάλο τμήμα των επαναστάσεων του 18ου και 19ου αιώνα, των ευρωπαϊκών επαναστάσεων, της γαλλικής συμπεριλαμβανομένης, και της αμερικανικής επανάστασης συμπεριλαμβανομένης, θυμίζω ότι οι Αμερικανοί είχαν επαναστατήσει το **1775**. Η γαλλική επανάσταση έγινε το **1789**, δηλαδή είχε προηγηθεί η αμερικανική επανάσταση με τα λαμπρά της κείμενα, παιδί του Διαφωτισμού και αυτή (τα κείμενα της αμερικανικής επανάστασης επηρέασαν επίσης τους Έλληνες και τους λαούς του κόσμου, και φυσικά επηρέασαν την ίδια τη γαλλική επανάσταση, της οποίας τα κείμενα είναι εν πολλοίς, σε ένα βαθμό αντιγραφή των σπουδαίων αμερικανικών συνταγμάτων, των προκηρύξεων της ελευθερίας κ.τ.λ.), βέβαια η γαλλική επανάσταση ήταν πολύ πιο περίπλοκη από την αμερικανική.

Γιατί το λέω αυτό. Και η γαλλική επανάσταση, και η αγγλική επανάσταση, που είχε προηγηθεί, και η αμερικανική επανάσταση, και ο ιταλικός πόλεμος για την ανεξαρτησία της Ιταλίας, που συμβαίνει περίπου στη ζώνη των ελληνικών διαδικασιών για την ελληνική ανεξαρτησία, και οι αμερικανικές επαναστάσεις στη Λατινική Αμερική, έχουν στενότερη σχέση με τις **τεκτονικές στοές**.

Στην Ευρώπη και στην Αμερική του 18ου αιώνα λειτουργούν εκατοντάδες στοές τεκτόνων, στις οποίες γίνονται συζητήσεις πολιτικής φύσεως, ιδεολογικής φύσεως, θρησκευτικής φύσεως. Στις συζητήσεις αυτές μετέχουν κατά κανόνα τα πιο υψηλά τμήματα της κοινωνίας από πλευράς παιδείας, δράσεως οικονομικής κ.τ.λ., και επειδή είναι κύκλοι που εμπεριέχουν μυστικές παραμέτρους, και συνωμοτικές παραμέτρους, στις οποίες μετέχουν και επώνυμοι, πολλοί επώνυμοι των κάθε κοινωνιών. Οι τέκτονες τον 19ο και 18ο αιώνα και το να είσαι **τέκτονας** ταυτιζότανε με την έννοια του **επαναστάτη**. Η αλήθεια ότι πολλές επαναστάσεις όπως είπα πριν, στην αμερικανική επανάσταση και οι τρεις συντελεστές της αμερικανικής επανάστασης ήταν τέκτονες, στη γαλλική, μεγάλοι πρωταγωνιστές, ο Lafayette κ.τ.λ., ο Simon Bolivar, ο Manchinι και στην περίπτωση μας, στη Φιλική Εταιρεία, ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ένας από τους τρεις ιδρυτές της Εταιρείας, μας έχει αφήσει τα απομνημονεύματά του, και σε αυτά στην πρώτη ήδη-ήδη, με το ξεκίνημα, περίπου των απομνημονευμάτων του, απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρείας γράφει τα εξής για τον εαυτό του, αλλά μιλά σε τρίτο πρόσωπο: «Ο Εμμανουήλ Ξάνθος εκ της νήσου Πάτμου, γραμματεύων» κ.τ.λ., αλλά μιλάει για τον εαυτό του και λέει σε κάποια στιγμή: «*Δια παρακινήσεως φίλου τινός, Παναγιωτάκη Καραγιάννη εισήχθη εις την εταιρίαν των ελευθέρων τεκτόνων (μασόνων) ον ιδεών ελευθέρων και πνέων πάντοτε μίσος κατά της τουρκικής τυραννίας.*» Δηλαδή ο Ξάνθος λέει έγινε μασόνος, μπήκα στην τεκτονική στοά επειδή είχα μίσος ενάντια στην τουρκική τυραννία και επιθυμούσα την ελευθερία, το θεωρεί αυτονόητο ότι γι' αυτό γίνεται κανείς μασόνος, επειδή είναι εραστής της ελευθερίας. «*Συνέλαβε αμέσως την ιδέα ότι ηδύνατο να ενεργηθεί μία μυστική εταιρία κατά τους κανόνας ταύτης της των ελευθέρων τεκτόνων. Βάσιν έχουσα την ένωσιν όλων των εν Ελλάδι και εις άλλα μέρη ευρισκομένων διαφόρων καπιτάνων, αρμοτολών και άλλων επισήμων πάσης τάξεως ευγενών, δια να ενεργήσωσι εν καιρώ την ελευθέρωσιν της Ελλάδος.*»

Λίγο παρακάτω συνεχίζει, πάντα μιλάει για τον εαυτό του αλλά σε τρίτο πρόσωπο. «*Ο Ξάνθος έλαβεν αφορμήν να προτείνει στους ρηθέντας φίλους του τινήν συνέλαβε ιδέαν. Να συστήσωσιν δηλαδή μίαν εταιρίαν. Σκοπόν αμετάτρεπτον έχουσα την ελευθέρωσιν της πατρίδος*», πρόκειται για τη Φιλική Εταιρεία, «*φανερό σας δε εις αυτούς την είσοδόν του εις την εταιρία των μασόνων*», δηλαδή ο Ξάνθος μας λέει ότι συνάντησα τον πυρήνα και τους είπα αμέσως ότι εγώ είμαι μασόνος, δηλαδή είμαι επαναστάτης. Αυτό θέλει να πει. «*Φανερώσας δε εις αυτούς την είσοδόν του εις την εταιρίαν των μασόνων και τινά των σημείων αυτής*». Για να μπει κανείς στις μασονικές στοές γνωρίζουμε όλοι ότι υπάρχουν κάποια συγκεκριμένα βήματα κατήχησης και κρυφών μυστικών διεργασιών, και η φιλική εταιρία τα τήρησε αυτά ή κάποια από αυτά. Για να γίνεις μέλος της φιλικής εταιρίας έπρεπε να περάσεις από επίπεδα κατήχησης που έμοιαζαν πολύ με αυτή τα επίπεδα των τεκτόνων και να κάνεις σύμβολα, συνθηματικά σύμβολα και ορισμένες, ο καθένας τα μάθαινε αυτά, προκειμένου να θεωρείσαι έμπιστος και ότι είσαι μέλος της Φιλικής Εταιρείας, έχεις περάσει δηλαδή την πλήρη διαδρομή. «*Όσα ηδύνατο να προσαρμοστώ εις αυτήν κοινοποίησας. Έβαλε αυτής υπόψιν τον χαρακτήρα του ελληνικού λαού και τας πηγάς της δυνάμεως του, την πολιτικήν και ηθικήν κατάστασιν των τυραννούντων αυτών Τούρκων, τα επιχειρήματα Ρήγα του Θετταλού, τας κατ' Αλή πασά τυράννου Ιωαννίνων νίκας των ανδρείων Σουλιωτών, Παργείων και άλλων διαφόρων αρματολών, τας κατά καιρούς νίκας των θαλασσιών μας επί Λάμπρου Κατσώνη και άλλοτε το ευγενικό μίσος των ομογενών, κατά της τυραννίας των Τούρκων, τας διαθέσεις των διαφόρων χριστιανών λαών της Ευρώπης και ούτω απεφάσισαν οι ειρημένοι να επιχειρησώσι την σύστασιν τιαύτης εταιρίας, και να εισάξωσιν εις αυτήν όλους τους εκλεκτούς και ανδρείους των ομογενών δια να ενεργήσωσι μόνοι των ότι ματαίως και προπολλού ήλιζον από την φιλανθρωπία των χριστιανών βασιλέων.*»

Αυτή η πλευρά του τεκτονισμού δεν είναι μικρή. Για δεκαετίες νομίζαμε ότι αφορούσε ευάριθμους ανθρώπους τμήματα, λίγους στην Φιλική Εταιρεία, νομίζαμε και κάποιους από τους αγωνιστές του '21. Ωστόσο καθώς γράφονται διατριβές και αναλύονται στοιχεία, αποκαλύπτεται ότι ένας μεγάλος, εντυπωσιακός αριθμός για τα όσα πιστεύαμε, αγωνιστών του '21 μεταξύ των οποίων και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, είχαν γίνει μέλη τεκτονικών στοών. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ενόσω εβρίσκονταν στη

Ζάκυνθο και βέβαια την ελληνική πολιτική σκηνή, όλες τις διαδικασίες πολιτικών αποφάσεων που έλαβε η επανάσταση στη διάρκεια των ετών, των μαχών και των διπλωματικών προσπαθειών, τις βοηθούσε και καθοδηγούσε σε όσο βαθμό μπορούσε η περίφημη «**Επιτροπή Ζακύνθου**». Στη Ζάκυνθο έδρευε μία ομάδα θερμών πατριωτών. Θυμίζω ότι τα Επτάνησα την ώρα της επανάστασης του 1821 ανήκουν στην Αγγλία, δεν έχουν σχέση με την οθωμανική αυτοκρατορία. Στα Επτάνησα λοιπόν ο **Διονύσιος Ρώμας**, μία κορυφαία μορφή της επανάστασης του 1821, αν και δεν ήλθε ποτέ ο Ρώμας ο ίδιος στα επαναστατημένα εδάφη, παρέμεινε πάντα στα Επτάνησα. Ήτανε ευγενής και ανήκε σε μεγάλη οικογένεια των Επτανήσων. Ο Διονύσιος Ρώμας ήταν υψηλότατο στέλεχος του τεκτονισμού των Επτανήσων, ήτανε ο αρχηγός της Στοάς. Σε όλη τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης προσπαθούσε να ενισχύσει τη βοήθεια προς την Ελλάδα, είτε οικονομική είτε διπλωματική και να συντονίσει δράσεις από το εξωτερικό προς την Ελλάδα, και από την Ελλάδα προς το εξωτερικό, προς την Ευρώπη, **χρησιμοποιώντας συστηματικά τους τεκτονικούς κύκλους** στους οποίους είχε πρόσβαση.

Ο **Διονύσιος Σολωμός** [11:47] (*νομίζω είναι λάθος εκ παραδρομής εννοείται ο Διονύσιος Ρώμας*), η Επιτροπή Ζακύνθου βοηθούσε την επανάσταση με όπλα, με οικονομική ενίσχυση, με συσσίτια, με τρόφιμα, οτιδήποτε μπορούσε να κάνει, ήταν μεγάλη παραστάτης της ελληνικής επανάστασης, ο δε Ρώμας, σε όσον αφορά τα πολιτικά ζητήματα, συνεχώς επικοινωνούσε δια αλληλογραφίας με τα στελέχη της ελληνικής επανάστασης με τα οποία είχε μεγάλες επαφές και σχέσεις, πάντα διά αλληλογραφίας. Λέω στο σημείο αυτό, ότι την ώρα που επρόκειτο να επιλεγεί στην Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, το άτομο που θα γινόταν ο πρώτος κυβερνήτης της Ελλάδος, επελέγη όπως όλοι γνωρίζουμε ο **Ιωάννης Καποδίστριας**, το δεύτερο όνομα το οποίο συζητιούνταν ήταν του **Διονυσίου Ρώμα**. Δεν ήταν δηλαδή κάτι δευτερεύον ο Ρώμας, αν και βρίσκονταν εκτός επαναστατημένου χώρου, έπαιζε κεντρικό ρόλο στα πράγματα.

Και τώρα καταλαβαίνουμε από διάφορες μελέτες που γίνονται, ότι σε αρκετά σημεία των επαφών του, και των επικοινωνιών του με μέλη της ζωής επαναστάσεως εντός του επαναστατημένου χώρου, πολλές φορές η συνομιλία τους είναι συνωμοτική και δείχνει ότι και ο αποδέκτης της αποστολής ομιλεί ως **τέκτων**, ως μασόνας. Εξ αυτού δεν είναι λίγοι ως φαίνεται οι άνθρωποι οι οποίοι, οι ήρωες μας, οι πολεμιστές μας, οι πολιτικοί μας, που μετέσχαν στην επανάσταση και που είχαν σχέση με τον τεκτονισμό.

Το πιθανότερο βέβαια ήταν ότι είχαν μια επιπόλαιη σχέση με τον τεκτονισμό, ακριβώς διότι στον 19ο αιώνα, τουλάχιστον στην αρχή του 19ου αιώνα, το να 'σαι επαναστάτης σχεδόν σήμαινε ότι είσαι και τέκτονας, άρα ήτανε μία διαδικασία που έμοιαζε ότι έδινε περαιτέρω υπόσταση στην ιδιότητά σου ως επαναστάτης. Προφανώς κάποιοι από αυτούς βρέθηκαν κάποια στιγμή σε κάποια Στοά. Δεν θα είχαν μεγάλες περαιτέρω συστηματικές δράσεις και επαφές. Ο Ρώμας παρέμεινε σε όλη του τη ζωή σημαντικός σε αυτό τον τομέα, αλλά οπωσδήποτε και ο **τεκτονισμός** είναι κάτι τελείως καινούριο. **Συνδυάζεται με την προετοιμασία της επανάστασης του 1821**. Δεν υπήρχε παλαιότερα στην προηγούμενη κατάσταση των Ελλήνων στην οθωμανική αυτοκρατορία, είναι κάτι που διεισδύει ως φαίνεται σε υψηλούς και σημαντικούς, βαρύνουσας κοινωνικής σημασίας, ελληνικούς κύκλους, εκεί στο **δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, και στις αρχές του 19ου**.

Εργάστηκαν:

[Tania Stefan](#): απομαγνητοφώνηση όλων των βίντεο.

Διορθώσεις, αντιπαραβολή με βίντεο, μορφοποίηση:

[Maria Gerogiakomou](#), [Katerina Fyssaki](#), [Vana Androulaki](#), [Katerina Passissi](#)